

Nisan/April 2024, Cilt/Volume: 14, Sayı/Issue: 1, 1-29.

Başvuru/Submitted: 31.01.2024

Kabul/Accepted: 16.03.2024

Yayın/Published: 24.04.2024

DOI: 10.17828/yalovasosbil.1428940

Araştırma Makalesi/Research Article

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/yalovasosbil>

Osmanlı Bankası'nda Bir Yolsuzluk Vakası: Mıgırdıç Simonoviç Davası

Kaya Bayraktar*

Öz

Osmanlı topraklarında 1863 yılı ortalarında faaliyete geçen Osmanlı Bankası'nda Mıgırdıç Simonoviç adlı bir vezne çalışanının karıştığı ve kurumu maddi zarar ve itibar kaybına maruz bırakan yolsuzluk, elinizdeki çalışmanın konusudur. Osmanlı Bankası'nın kuruluşunun ilk on yılı içinde bir çalışanının suç ortaklarıyla beraber karıştığı zimmete para geçirme olayı Osmanlı mahkemelerinde görülmüş, ulusal ve yabancı basında dikkatle takip edilmiştir. Bu zimmet olayını daha ilginç kılan Kasım 1873'te bizzat banka yönetimi tarafından ifşa edilen olayın üzerinden iki yıl geçtikten sonra mahkemede görülmeye başlaması ve tam da Osmanlı Devleti'nin dış borç faizlerinin yarısını ödeyeceğini ilan etmesinden bir gün önce (5 Ekim) mahkemenin duruşmaları sonlandırmış olmasıdır. Şimdiye kadar bu olayı işleyen hiçbir çalışmanın olmaması, elinizdeki makalenin özgün boyutunu oluşturmaktadır. Nihayet amacımız, Osmanlı topraklarında "devlet bankası" olarak tesis edilmiş bir bankanın alt düzey memurlarından birinin başrolü oynadığı el değmemiş bir finansal yolsuzluk olayını, eldeki birincil el bilgiler ışığında ortaya koymaktır. Çalışma, T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri ile, dönemin yerli ve yabancı gazeteleri, taramak suretiyle titiz ve ayrıntılı bir araştırma sonucunda tamamlanmıştır.

Anahtar kelimeler: İktisat Tarihi, Osmanlı Bankası, Zimmet, Simonoviç, Hava Oyunu.

A Question of Corruption in the Imperial Ottoman Bank: The Case of Mıgırdıç Simonoviç

Abstract

This paper discuss a fraud and theft that committed by a teller, named Mıgırdıç Simonoviç, of Ottoman Bank which began operating in mid 1863 in the Ottoman territory. This event caused the bank both financial lost and reduced its credibility. This robbery, that happened in the first decade of Ottoman Bank's foundation, was prosecuted before Ottoman courts and kept watch over by national and foreign journals. What makes this embezzlement case more interesting is that the case, which was disclosed by the bank management in November 1873, started to be heard in court two years later and the court

* Prof. Dr., Yalova Üniversitesi İİBF, İktisat bölümü, İktisat Tarihi Anabilim Dalı, kaya.bayraktar@yalova.edu.tr, 0000-0002-9414-5280

concluded the hearings one day before 6 October 1875, the day the Ottoman Empire announced that it would pay half of the interest on its foreign debt, known as the moratorium in our economic history. This paper will have a unique contribution since this event has not yet been fully researched. Our purpose is to treat a financial robbery, that a sub employee was leading part and that occurred in the Ottoman Bank known as the state bank of Ottoman State. The study is the result of a meticulous and detailed research through the State Archives of the Presidency of the Republic of Türkiye as well as local and foreign newspapers of the period.

Keywords: Economic History, Imperial Ottoman Bank, Embezzlement, Simonoviç, Stock Exchange Speculation.

Giriş

Osmanlı Bankası (Bank-ı Osmani-i Şâhâne [Osmanlı İmparatorluk Bankası]), kurulu sözleşmesinin birinci maddesi gereğince Osmanlı hukukuna tabi bir devlet bankası (BOA, A.DVN.MKL 4/8) olarak tanınsa da asıl yönetimin Londra ve Paris merkezlerine münhasır olduğu bir mali kuruluştur.

1 Haziran 1863 tarihinde resmen faaliyete geçen bu banka iktisat tarihimizde ciddi tartışmalara konu olmuştur. Kuruluş sözleşmesinde bir devlet bankası olduğu belirtilen Osmanlı Bankası, her ne kadar devletin iç ve dış borçlanmalarında hazinedar görevini üstlenmiş ve borç ödemelerinde alacaklılara yerli ve yabancı piyasalarda güven vermiş olsa da iç kamuoyunda eleştiri oklarının hedefi olmuştur. Bunun en temel sebebi bankanın, İngiliz ve Fransız sermayesi ile tesis edilmiş olması, kuruluş sözleşmesinin 7'nci maddesi dışında, kendi iç tüzüğünün (statü) 16'ncı maddesinde asıl yönetim merkezinin Londra ve Paris olduğuna işaret eden maddelerin varlığıdır. Diğer taraftan, bankanın kuruluş metninde yer alan kâğıt para basma imtiyazını çok sınırlı düzeyde kullanması ve ihtiyaç duyulduğunda (örneğin, 1293/1877-78 Osmanlı Rus Harbi sırasında) bu misyonuyla ilgili ayak diretmesi, bankanın bir devlet bankası kimliğini tartışmalı kılmaktadır. Nitekim hem adı geçen savaş sırasında II. Abdülhamit (1876-1909) yönetimi hem de I. Dünya Savaşı sırasında İttihat Terakki idaresi tarafından savaşın finansmanı amacıyla, bankanın tekeli hakkına rağmen kâğıt para/kâime basılmıştır. Yine, bankanın yılsonu kârlarının banka sahipleri ve hissedarlar arasında pay edilmesi ve Osmanlı hazinesinin hakkının olmaması, kurumun bir devlet bankası olması özelliğini hayli yaralamaktadır.

Diğer taraftan, her şeye rağmen bankanın, Osmanlı üst yönetimi tarafından içselleştirildiğine yönelik işaretler de bulunmaktadır. Örneğin, 1905 yılı ortalarında İtalyan sermayesi Trablusgarp'ta *Banco di Roma*'nın şubesini açmak istediğinde, Osmanlı bürokrasisinin verdiği tepki buna işaret kabul edilebilir. Bu minvalde, İtalyanların Trablusgarp'a yönelik kolonizasyon amacını akamete uğratmak için, Osmanlı idaresinin acilen Trablusgarp'ta Osmanlı Bankası'nın bir şubesinin açılması kararı alınmıştır. Nitekim, 1905 yılı temmuz ayı ilk günlerinde İtalyanların Trablusgarp'ta banka kurma girişimine yerel idarecilerin kesinlikle izin vermemesi tembihlenmiş (BOA, İ.HUS 130/85)¹, Eylül ayından itibaren yapılan yazışmalarda Trablusgarp'ta acilen Osmanlı Bankası'nın bir şubesinin açılması (BOA, BEO, 2670/200245; 2672/200389; 2765/207328; BOA, İ.TNF, 14/26; BOA, HR.TH 324/73) ısrarıyla beraber 1906 yılı ilk yarısında söz konusu şube hizmete girmiştir.

Osmanlı Bankası'nda vezne işlerinde çalışan Mıgırdıç Simonoviç'in başaktör olduğu "ihtilas" yani modern hukuk tabiriyle "nitelikli zimmet" yolsuzluğu bankayı maddi ve manevi ciddi zarara uğratan ve söz konusu kurumun tarihine damgasını vurmuş fakat literatürde dile getirilmemiş oldukça yankı uyandıran bir mesele olmuştur. Kasım 1873'te tesadüfen fark edilen hayli profesyonelce icra edilen bu hırsızlık olayında, Mıgırdıç Simonoviç ile beraber çok sayıda kişi işbirlikçi suçlamasıyla yargılanmıştır.

Alt düzey bir memurun üstlerine ve iş arkadaşlarına fark ettirmeden gerçekleştirdiği yaklaşık 95 bin Osmanlı lirası tutarındaki zimmeti bankacılık tarihinde görülmemiş bir hırsızlık olarak değerlendirilirken (Stamboul, 20.9.1875), ulusal ve İstanbul'daki yabancı basın muhabirleri aracılığıyla dış basın, duruşmalarda yaşanan tartışmalar ve davanın seyri hakkında günlük haberler yayınlayarak kamuoyunu bilgilendirmişlerdir. Bu yolsuzluk olayını mali tarihimiz açısından daha da ilginç kılan zimmetin fark edilişi ile mahkeme sürecinin başlaması ve sonuçlanması arasında yaklaşık

¹ Mert, 1987: 829-847.

iki yıl geçmesi ve bu süre zarfında Osmanlı yönetiminin yeni bir ‘milli banka’ tesis etme çabası içerisine girmiş olmasıdır. Aşağıda ayrıntılarıyla değineceğimiz üzere, İstanbul idaresinin bu olayı Osmanlı Bankası üzerinde bir koz olarak kullandığına işaret etmektedir.

Aşağıdaki satırlarda, Osmanlı Bankası çalışanı Mıgırdıç Simonoviç’in başfail olduğu ve 1876 yılı ortalarına kadar mahkemelerde görülen yolsuzluk davasının izini sürmeye çalışacağız. Bankanın, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde faaliyette bulunduğu zaman diliminde başına gelen ve emsali olmayan² bu yolsuzluğa ışık tutulacaktır.

1. Banka İdaresinin Hırsızlığı Fark Etmesi

Osmanlı Bankası’nda gerçekleşen yolsuzlukla ilgili ilk elden bilgi banka idaresinin Zaptiye (Polis) Nezareti üzerinden Babiali’ye ulaştırdığı 2 Aralık 1873 tarihli ve gerekli tahkikatın yapılmasını talep eden yazıdır (BOA, HR.TO, 457/46). Bu çerçevede, hırsızlığı fark eden banka yönetimi derhal konuyu üst makamlara iletmıştır. Yolsuzluk ilk defa 24 Kasım 1873 Pazartesi günü bankanın başveznedarı F.W. Smythe’in dikkati neticesinde fark edilebilmiştir. Yapılan günlük akşam denetiminde kasada bulunması gereken 23 bin liralık kâğıt para³ (banka tahvilatı) yerine 2 bin liralık banknotun mevcut olduğu tespit edilmiştir. Başveznedar Smythe, vezne çalışanlarından (*teslimatçı*) Mıgırdıç Simonoviç’e kasadaki açığı sorduğunda, banknotları İngiliz lirasına çevirmek için İstanbul’a gönderdiği cevabını vermiştir. Görevi olmadığı halde bu işi yapan Mıgırdıç Simonoviç’in⁴ itirafı üzerine, başveznedar yolsuzluk yapıldığı hükmüne vararak durumu bankanın muhasebecisi Gaston Auboyneau’ya (Gaston Oboyno) bildirmiştir. Auboyneau, Mıgırdıç’ı sorguladığında, uzun zamandır kontroller sırasında kasanın zarar ettiğini, açığı kapatmak için kasadan para aldığını itiraf etmiş ama iş birliği yaptığı kişileri itiraf etmesi istendiğinde, Psalty (Pisalti), Photiadis (Fotyadi) ve *Pasqua* (*Paskua*) adlı valutacıları⁵ saymış başka isim bilmediğini söylemiştir. Mıgırdıç açığın yaklaşık 50 bin

² Osmanlı Bankası’nda, Simonoviç olayı haricinde banka ile ilgili tek tük vakalarla karşılaşılıyordu. Bunlardan biri, Ocak 1867 tarihinde Afyonkarahisar şubesinden çalınan 25 bin kuruş (yaklaşık 250 lira) hırsızlık olayıdır. Bu vaka, Simonoviç olayından farklı olarak, Banka çalışanlarının karıştığı bir yolsuzluk olmayıp, paranın taşınması sırasında Posta İdaresi sorumluluğundaki kişilerin suçlandığı ve para taşıyan atlardan birinin kaybolmasıyla açıklanan hırsızlık olayıdır. BOA, HR.TO 378/41 ve 56, 60, 63. Ayrıca, Osmanlı Bankası’nın Londra merkezi çalışanlarından Henry John Strong adlı memurun Mısır ve diğer borç tahvili kuponlarını çalmakla suçlandığı 450 sterlinlik (yaklaşık 500 Osmanlı lirası) hırsızlık olayı gazetelere yansıyan başka bir haberdır. Stamboul, 16.8.1875.

³ Osmanlı Bankası’nın imtiyaznamesinin 9’uncu maddesine göre devlet bankası statüsü gereği banknot/kâğıt para basma tekeline sahipti. İşte çalışan banka tahvilatından kasıt bu kâğıt paralar/banknotlardır. Bayraktar, 2002.

⁴ Mıgırdıç Simonoviç Ermeni kökenli bir Osmanlı vatandaşı olup, özel hayatıyla ilgili malumat yoktur. Sadece, Simonoviç’in Ortaköy’de faaliyet gösteren Ermeni milletinden Osmanlı vatandaşlarının öğrenim gördüğü *Tarkmançats* adlı okulu maddi olarak desteklediği ancak Simonoviç’in girdiği mali krizden sonra okula destek çıkamadığını ve bu nedenle söz konusu okulun kapandığı bilgisi bulunmaktadır. [Erişim Adresi: http://www.oktavaras.com/osmanli-meclisinde-bir-ermeni-mebus-oykuler/tr/44466](http://www.oktavaras.com/osmanli-meclisinde-bir-ermeni-mebus-oykuler/tr/44466)

⁵ Simonoviç yolsuzluğuna ilişkin ulusal ve yabancı gazetelerde borsada (emtia ve ‘esham ve tahvilat’ borsaları) faaliyet gösteren aktörler için *valutacı*, *tellal*, *simsar*, *stockbroker*, *jobber*, *agent de change*, (*ajan dö şanj*), *courtier* (*kurtiye*) terimleri, sıklıkla kullanılmıştır. Borsayla ilgili ilk nizamname olan Dersaadet Tahvilat Borsası Nizamnamesi 11 Şevval 1290/2 Aralık 1873 tarihli olup ikinci maddesinde üç sınıf borsa azasından bahsedilmektedir: (1) *Mubâyaacılar*, (2) *simsarlar* ve (3) ‘*çakon* veyahud *cobarlar*’ [Nizamnamede bu şekilde belirtilmiştir. KB]. Düstur, Tertip 1, Cilt 3: 484-497; Takvîm-i Vekâyi, no. 1628 ve 1630. Nizamnamenin Fransızca metninde *mubâyaacı-agent de change*; *simsar-remisier* (remisiye) ve *cobar-revendeur* (rövandör/alıp satan) terimleriyle karşılanmaktadır. La Turquie, 23.12.1873.

Diğer taraftan *Dersaadet Tahvilat Borsası* kurulduğunda ilk defa “borsa komiserliği” görevine getirilen Abidin Paşa “*Hava Oyunları*” adıyla basılan bir risalesinde borsada bulunmalarına izin verilen üç sınıftan bahsetmektedir. Bunlar sırasıyla *Mubâyaacı*, *Oyuncu* ve *Tellâl*’dır. Abidin Paşa’ya göre *Mubâyaacı* başkası adına borsada işlem yapan (borsa komisyoncusu); *Oyuncu* kendi adına borsada alım satım yapan; *Tellâl* ise bir *mubâyaacının* emriyle borsada alım satım gerçekleştiren kişilerdir. Hava Oyunları, 2011: 53-56. Fark edileceği gibi ikinci ve üçüncü sınıf aktörler Nizamnamede ve Abidin Paşa’nın eserinde farklılaşmaktadır. Sıralamaya uyduğuna düşünürsek Abidin Paşa *Simsar* yerine *Oyuncu*; ‘*çakon* veyahud *cobarlar*’ yerine *Tellâl* terimlerini kullanmaktadır. Ancak günlük hayatta ve Eski Türkçe sözlüklerde *tellal* ve *simsar* terimlerinin birbirlerinin yerlerine kullanıldığını göz önünde bulundurursak tahminimize göre Abidin Paşa, Nizamnamedeki sıralamaya uymamıştır. Dolayısıyla bu durumda Nizamnamedeki ‘*çakon* veyahud *Cobarlar*’, Abidin Paşa’da *Oyuncuya* karşılık gelmektedir. İbrahim Fazıl Pelin *Borsalar* başlıklı makalesinde ‘esham ve tahvilat’ borsasındaki aracılığı sırasıyla ‘*Acente/Agent de Change*’; *Simsar* ve ‘*Cober* (*Jobber*)’ terimleriyle karşılamıştır. Pelin’e göre, ‘*Acente/Agent de Change*’ genelde kendi namına işlem yapması yasak olan, müşterileri namına muamele yapan aracılardır. *Simsar*, *Acenteler* arasında aracılık yapan yine kendi hesabına işlem yapamayan aktörlerdir. *Cober*ler, kendi adına işlem yapan şahıslardır. Pelin ayrıca, *Broker* adında ve yabancılar (ecnebler) adına aracılık yapan sınıfı zikreder. Pelin, 1924: 276-277. Yine muhtelif Eski Türkçe sözlüklerde de *valutacı* terimiyle karşılaşmadık. Simonoviç yolsuzluğuna ilişkin haberlerden anlayabildiğimiz kadarıyla *valutacılık* piyasada itibar görmemektedir. Yukarıda bahsettiğimiz borsa nizamnamesinde resmi olarak üç sınıf borsa azası arasında geçmemeleri *valutacıların* piyasada hava oyunları oynayarak spekülasyon yapan resmi otoritenin tanıdığı oyuncular dışında olduklarını düşündürmektedir. Bu manada borsa ile ilgili kaynaklarda, resmi piyasa haricinde kıymetli evrak alım

lira olduğunu ve bunun da 29 bin lirasının adlarını bilmediği valutacıları tarafından batırıldığını ifade etmiştir.

Diğer tarafta Banka idarecileri olayın vahametinin farkındalığıyla insanları dikkatini celbetmemek için sessiz kalmışlar, aceleyle karar almaksızın Mıgırdıç'ı, dürüstlüğünden emin oldukları ve olaydan dolayı kardeşine kızgınlığını alenen gösteren on yedi yıldır bankada çalışmakta olan abisi birinci başveznedar yardımcısı Simon'a emanet ederek kardeşini evine götürmesini ve ondan yeni bilgiler öğrenmeye çalışmasını ertesi gün sabah başveznedar Smythe'in evine gelmelerini tembihlemişlerdi. Mıgırdıç'ın derhal polise teslim edilmemesinin bir sebebi de Bankanın Paris ve Londra komitelerinin bilgilendirilmesi gereği idi (Cerîde-i Havâdis, 24.9.1875; İstikbâl, 3.10.1875; The Levant Herald, 13.10.1875).

Osmanlı Bankası'nın Londra Komitesi Başkanı Thomas Bruce'un da İstanbul'a geldiği (The Levant Herald, 7.1.1874) hırsızlıkla ilgili banka idaresi tarafından yapılan ilk tetkiklerde banknotlardan kayıp olan 21 bin lira; idare sandığındaki 51.892 lira açık; bu sandığın açığını telafi için kullanılan ihtiyat sandığındaki 3102 lira ve nihayet Osmanlı hazinesinin 1869 tarihli Pinard Borçlanması'na⁶ ait olup Osmanlı Bankası esham ve tahvilat sandığında tutulurken Mıgırdıç tarafından vezneye nakit sağlamak üzere valutacılar satılan Pinard tahvilleri (2004 adet), yolsuzluğun anlaşılmasından sonra geri satın almak için bankanın ödediği 18.927 lira toplandığında Osmanlı Bankası'nın yolsuzluktan uğradığı zarar yaklaşık 95.000 liraya (94.921 lira 51 kuruş/ 2.183.200 frank) ulaşmıştır.

Tablo 1: Simonoviç'in Çaldığı Banknot, Madeni Para ve Kıymetli Evrakların Osmanlı Bankası'na Maliyeti

Kalemler	Lira
Osmanlı Bankası'na ait kayıp banknotlar	21.000
Günlük aktif kasada her biri 1.000 altın liralık 33 torbada toplamda 33.000 lira olması gerekirken 31 torbada toplamda 540 lira gümüş mecdiye tespit edilmiştir. Açık: (31*1.000) - (540) = 30.460 lira.	30.460
Günlük işlemlerinde aktif olarak kullanılan kasanın ihtiyacı için başvuru olan 30 rezerv torbasında, her biri 1.000 altın liralık 30 torbada toplamda 30.000 lira olması gerekirken 11 torbanın her birinde 700 altın lira+18 gümüş mecdiye tespit edilmiştir. Dolayısıyla açık (11* 300)- (11*18) = 3.102 lira	3.102
Her birinde 1.000 altın lira olması gereken kalan 170 rezerv torbanın (toplamda 200 torba) 94'ü tam olup geri kalan 76 rezerv torbanın her birinde 700 altın lira+18 gümüş mecdiye tespit edilmiştir. Dolayısıyla açık: (76*300) – (76*18) = 21.432 lira	21.432
Pinard tahvillerini geri almak için banka kasasından ödenen tutar. 14.565 lira 89 kuruş +1.531 lira 62,5 kuruş+ 5.400 lira= 21.497 lira 51 kuruş	21.497,51
Brüt Toplam	97.491, 51
-Banka kasasına geri konan Osmanlı İtibari Umumi ve Genel Şirket hisselerinin cari değeri	-2.570
Toplam Maliyet	94. 921,51

Kaynak: BOA, HR.TO 457/46; La Turquie, 19-20.9.1875; Stamboul, 20.9.1875; Cerîde-i Havâdis, 25.9.1875; İstikbâl, 3.10.1875.

satımı yapılan *coulisse* (kulis)" tabir edilen mekanlardan ve buralarda faaliyet gösteren *coulissier* (kulusiye) sınıfından bahsedilmektedir. Bu noktadan *valutacı*ların gayri resmi piyasada alım satım işleri yapan şahıslar oldukları çıkarılabilir. Diğer taraftan, Fransızca-Osmanlıca bir sözlükte yukarıda adı geçen aracı sınıflardan *revendeur* teriminin karşılığına baktığımızda, *madrabaz*, *perakende satan*, *borsada çakon* denilen kimse açıklamaları verilmiştir (<https://fransizca.cagdassozluk.com/osmanlica/osmanlica-fransizca-turkce-sozluk-madde-39773.html>). Buradan *valutacım*, *çakon/cobar* terimine karşılık geldiği de düşünülebilir.

⁶ Kasım 1869'da Osmanlı idaresinin Paris'teki Comptoir d'Escompte (Kontuar Deskont/İskonto Sandığı) Bankası ile yaptığı borç anlaşması sonucu çıkarılan tahvilleri ifade etmektedir. Bunlara "Pinard tahvilleri" denmesi, Fransa'da Maliye Bakanlığı görevini de yürütmüş olan Alphonse Pinard'ın (1815-1871) o sırada Comptoir d'Escompte bankasının yönetim kurulu başkanı olmasından mülhemdir. Clay, 2000: 597.

Banka idaresinin Mıgırdıç Simonoviç'i sorgulaması sırasında adı geçen memur, para (kâime) torbalarındaki açıkların sorumlusunun ve Pinard tahvillerini ilgili sandıktan çalanın, kendisi olduğunu itiraf etmiştir. Yukarıda bahsedilen, Osmanlı Bankası idaresinin Zaptiye Nezareti'ne gönderdiği bilgilendirme ve yerel mahkemede zanlıların yargılanmaları talebi dışında, Simonoviç yolsuzluğu hakkındaki Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'ndeki belgeler sınırlı sayıdadır. Mevcut arşiv belgelerinden birinde Mıgırdıç Simonoviç'in çaldığı paralardan 5 bin lirayı Ortaköy'de sakin Karabet Sakayan'a verdiğini itiraf ettiğine dikkat çekilmiştir. Aynı belgede Sakayan'ın Paris ve Marsilya'ya gittiği bilgisi alınmış ve İstanbul idaresi bu şehirlerdeki elçilik ve şebhenderlik görevlilerinden tahkikat istemiştir. Yapılan araştırma ve Fransız zaptiyesinden alınan yardım neticesinde şahsın o sırada (Ocak 1874) Londra'da olduğu, Paris'te herhangi bir teşebbüste bulunmadığı tespit edilmiş ve yakında Paris'e geri döneceği belirtilmiştir (BOA, HR.MKT 821/44). Başka bir belgede Karabet Sakayan'ın Yafa-Kudüs arası demiryolu inşası ihalesini aldığı ve bu amaçla bir demiryolu şirketi tesisi için *Samuel Montagu ve Ortakları*⁷ adlı banka ile müzakere için Londra'ya gittiği belirtilmiştir. Alınan istihbaratta şahsın Londra'da görülemediği ve Osmanlı Bankası yetkililerine müracaat edilerek şahıs hakkında malumat edinilmesinin daha isabetli olacağına karar verilmiştir (BOA, HR.MKT 823/18).

Başka bir belgede Dışişlerinden Paris elçisi Ali⁸ ve Londra elçisi Musurus Paşalara yazılan bir bilgilendirme ve talep notunda, daha önce Osmanlı Bankası'nda çalışan Karabet Sakayan'ın Simonoviç'ten 4.500 lira aldığı, Yafa Demiryolu inşası için malzeme almak üzere *Farin* adlı bir kişiyle beraber Paris veya Marsilya'ya gittiği bilgisi verildikten sonra, şahsın elindeki para miktarı, satın alacağı malzemelerin tutarı ve mahiyeti hakkında bilgi edinilmesi ve herhangi bir yatırım anlaşması yapıp yapmadığının araştırılması istenmiştir. Aynı belge içinde Ali Paşa, Dışişleri Nazırı Raşid Paşa'ya yazdığı 4 Şubat 1874 tarihli telgrafta, Sakayan'ın Yafa Demiryolu imtiyazını Londra'daki kapitalistlere devretmek için Paris'te bulunduğunu belirtmiştir. Ancak Londra elçisi Musurus Paşa, Ali Paşa'ya 4 Mart'ta gönderdiği yazıda Sakayan'ın *Samuel Montagu ve Ortakları* adlı banka ile Kudüs'teki *Yafa Demiryolu Şirketi*'ni kurmak için görüşmeler yaptığını, adı geçen şahsın bir yolsuzluğa karıştıysa tahkikatı bizzat Osmanlı Bankası'nın yapması gerektiğini bildirmiştir (BOA, HR.MKT 821/44).

2. Tahkikat ve Yolsuzluğun Ayrıntılarının Gün Yüzüne Çıkarılması

Osmanlı Bankası'ndaki yolsuzluk olayı, ulusal ve yabancı gazetelerde de titizlikle takip edilmiştir. Simonoviç yolsuzluğuna ilişkin haberler 24 Kasım'da hırsızlığın banka başveznecarı tarafından fark edilmesi akabinde Aralık 1873'ün ilk günlerinden itibaren yerli ve yabancı basında yerini almıştır. Banka idaresi yolsuzluğu fark ettikten sonra Banka yönetiminin Simonoviç'i konuşturması ve suçunu itiraf ettirmesinden sonra olay önce Zaptiye Nezareti'ne intikal ettirilmiş, ilk sorgulardan sonra Pera Ceza Mahkemesi'nde (Beyoğlu Galatasaray) zimmete para geçirme kapsamında dava konusu olmuştur. Zaptiye'nin tetkiki ve ceza mahkemesinin görevlendirdiği uzman bilirkişilerce yapılan ayrıntılı tahkikat, sonucunda zimmetle ilgili ayrıntılara ulaşılmıştır. Başfail Simonoviç'in suç ortakları ve şüpheli oldukları tahmin edilen kişiler de tahkikatlar sonucunda tespit edilmiştir. Aşağıdaki tabloda mahkeme sürecinde adları geçen suç ortakları ve şahitlerin adları ve haklarında tespit edilebilen bilgiler verilmiştir.

⁷ Samule Montagu (I. Baron Swaythling, 21.12.1832-12.01.1911), Avustralya'daki altın hücum sırasında külçe altın simsarlığı yapmak amacıyla 1853 yılında İngiliz Ticaret Bankası olarak, şirketi kurmuştur. Erişim adresi (3 Mayıs 2023): https://en.m.wikipedia.org/wiki/Samuel_Montagu_&_Co

Şirket ilk başta madeni para değişim ve yabancı tahvil kuponlarını toplama daha sonra da yabancı poliçe ticareti ile uğraşmıştır. Birleşik Krallık Avam Kamarası'nda liberal kanattan 1885-1890 yılları arası milletvekilliği de yapan Montagu, aynı zamanda "Siyonist Sevenler Federasyonu" üyesi olarak Birleşik Krallık Dışişleri Bakanı'na, Filistin'de Yahudilere bir yurt verilmesi için II. Abdülhamit'e iletilmek üzere bir dilekçe sunmuştu. 1907'de kendisine asilzadelik (Baron) ünvanı verilmiştir. Erişim adresi (3 Mayıs 2023): https://en.wikipedia.org/wiki/Samuel_Montagu,_1st_Baron_Swaythling.

⁸ Zülüflü/Kokana/Şarapçı Ali Paşa (1829-1889), Temmuz 1873-Ekim 1875 arasında Paris elçiliği yapmıştır. Erişim Adresi (30 Aralık 2023): https://tr.wikipedia.org/wiki/Z%C3%BCl%C3%BCfl%C3%BCl%C3%BC_Ali_Pa%C5%9Fa.

Tablo 2: Davada Adları Geçenler

Davada Adı Geçen Şahıslar	Açıklama
<i>Stepan Papazyan</i>	Osmanlı Bankası kıymetli evrak emanet memuru ve Simonoviç'in suç ortağı
<i>Şirin Şirinyan</i>	M. Ş. Aleksanyan ve Ortakları Şirketi'nin müdürü
Mıgırdıç Aleksanyan	M. Ş. Aleksanyan Şirketi ortağı ve valutacı
<i>Movses Papazyan</i>	Önce borsada bir valutacının çalışanı, sonra mübayaacı, sonra M. Ş. Aleksanyan Şirketi'nin yazıcı ve muhasebecisi
<i>Simon Simonoviç</i>	Mıgırdıç Simonoviç'in ağabeyi ve Osmanlı Bankası başyardımcı veznedarı
<i>Thomas Beryantz</i>	Dokuz yıl Osmanlı Bankası'nda tahsildarlığın akabinde Maliye Nezareti'ne bağlı Genel Borçlar kaleminde görev almış, emekliliğini takiben M. Ş. Aleksanyan Şirketi'nde çalışmış, en son Altıncı Belediye Dairesi'nde veznedar olarak çalışıp yaklaşık bir yıl önce emekli olmuş
<i>Karabet Sakayan</i>	Osmanlı Bankası kıymetli evrak birimi sorumlusu ve aynı zamanda valutacı
<i>Ohannes Mirakyan</i>	
<i>Levi</i>	Osmanlı Bankası adına spekülasyon (dönemin borsa tabiriyle <i>hava oyunu</i>) yapan valutacı
<i>Margosyan</i>	Rus vatandaşı, mübaayacı (agent de change)
<i>Kuyumcu Mihal</i>	Kalpazanlıktan hapiste yatan hükümlü
<i>Küçegül/Goncagül</i>	Osmanlı Bankası eski kasa çalışanı
<i>Menteş</i>	Yahudi milletinden ve valutacı

Şubat 1874 tarihli gazetelerde tahkikat komisyonunun raporundan bahsedilmektedir. Rapora, Mıgırdıç Simonoviç'in beş yıldır bu yolsuzluğu devam ettirdiği ifade edilmiştir. Komisyonun borsa oyuncularının defterlerinden yola çıkarak yaptığı tetkike göre Simonoviç bankanın parasıyla gizlice Galata'daki borsa mekanları olan Komisyon Han ve Havyar Han'da borsa spekülasyonu gerçekleştirmiş, yaklaşık 11 milyon 374 bin adet *fondü/konsolit*⁹; 3.170 adet İtibar-ı Umumi (Crédit Général) şirketine ve 1.200 adet Şirket-i Umumiye'ye (Société Générale) ait senet; 7300 demiryolu hissesi; 1.600 banka ve 100 adet ticari şirket senetleri üzerinden oyun oynamış ve yaklaşık 67 bin lira zarar etmiştir. Ayrıca aldığı borçların faizine yaklaşık 3500 kuruş, sarraflara 8.320 lira ve 3.000 lira Simonoviç'in kendi kişisel harcamalarına sarfettiği ve yaklaşık 5.900 lira da mahiyeti tespit edilemeyen kayıpla beraber toplamda 95 bin liraya yakın bir kaçak yani hırsızlık tespit edilmiştir.

Ayrıca, Simonoviç'in en büyük suç ortalarından Stepan Papazyan, banka kasasındaki yaklaşık 2004 adet Pinard tahvilatını Simonoviç'e teslim etmiş, o da söz konusu tahvilleri Austro-Ottoman (Ostro-Ottoman) Bankası'na faiz karşılığı kullanmış böylece zararı kapatmaya çalışmıştır (Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis 20.2.1874; Basîret, 20.2.1874; Şark 20.2.1874; Takvim-i Vekayi, 21.2.1874; The Levant Herald 25.2.1874). Banka yönetimi tarafından yapılan araştırmada kuruma ait

⁹ Konsolit/Fondü, 1 Ağustos 1865 tarihinde gerçekleştirilen Osmanlı hazinesinin iç borç konsolidasyonu çerçevesinde çıkarılan %5 faizli Esham-ı Umumiye'lere verilen addır. Londra, Paris gibi borsalarda da alınıp satılan bu senetlerin fiyat istikrarı, Osmanlı hazinesinin yurtdışı kredibilitesi açısından hayati olduğundan, İstanbul yönetimi piyasalara müdahale etmiştir. Al ve Akar, 2013: 118-125.

1554 adet Pinard tahvilinin, zanlıların kurdukları *M. Ş. Aleksanyan ve Ortakları Şirketi* tarafından 14.500 lira avans karşılığında Avusturya-Osmanlı Bankası'na yatırıldığı tespit edilmiştir. Osmanlı Bankası 14.565 lira 89 kuruş karşılığında bu tahvilleri geri almıştır. Şirketin kurucularından Mıgırdıç Aleksanyan ayrıca, Hacıyan Kardeşler ortaklığına 150 adet ve Eliasco Şirketi'ne 300 adet Pinard tahvili teslim ettiğini açıklamıştır. Bu itiraf üzerine banka idaresinin verdiği 1500 lira avans karşılığında Hacıyan Kardeşler kendilerine teslim edilen 150 adet tahvili 1.531 lira 62,5 kuruş karşılığında iade etmişlerdir. Diğer taraftan, Eliasco'ya teslim edilen 300 adet tahvil geri alınmak istenirken bir açmazla karşılaşmıştı. Çünkü Aleksanyan, Osmanlı Bankası'na ait 300 adet Pinard tahvili yanında 130 adet Crédit Général Ottoman (Osmanlı İtibari Umumi) ve yine 130 adet Société Générale (Genel Şirket) şirketlerine ait hisse (action) karşılığında 5.400 lira avans almıştı. Eliasco şirketi Pinard tahvillerini söz konusu hisselerden ayırmak istememiştir. Nihayet Banka durumu kabullenmek zorunda kalmış ve 5.400 lira ödeme yapmıştı. Osmanlı İtibari Umumi ve Genel Şirket hisselerinin cari değeri olan 2.570 lira çıkarılınca bankanın Pinard tahvillerinin geri almak için yaptığı ödeme sonucunda zararı 18.927 lira 51 kuruş olmuştur (Stamboul, 20.9.1875; Cerîde-i Havâdis, 25.9.1875, İstikbâl, 3.10.1875). Simonoviç hırsızlığın fark edilmemesi amacıyla paraların koyulduğu torbalardan aldığı 5 liralıkların (500 kuruş) yerine tam gümüş mecdiyeyi (20 kuruş) ve 1 liralıkların (100 kuruş) yerine çeyrek gümüş mecdiyeleri (5 kuruşluk), 5 liralık banknotların yerine 2 liralık banknotları koymuş, zararı iyice artınca bu kez başveznedarın olmadığı 22 Kasım Cumartesi günü hayli miktar banknot ve nakit para çaldığını itiraf etmiştir. (Hakâyık-ül Vekâyi, 3.12.1873, Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis, 3.12.1873; The Levant Herald, 3.12.1873, La Turquie, 3.12.1873, L'Évenement, 14.10.1875).

Öte yandan, denetimden kaçmak saikiyle; eğer müfettiş kıymetli evrak sandığını teftiş edecekse Simonoviç, Şirin Şirinyanı uyarmış o da kıymetli evrak sandığından sorumlu suç ortağı Stepan Papazyan'a kıymetli kâğıtları geri teslim etmiştir. Eğer Simonoviç'in kendi kasası denetlenecekse bu fonlar Şirinyan'a verilmiş o da bunları nakit paraya çevirmiş ve Simonoviç'e teslim etmiştir. Ayrıca bunların yanında, altın liraları gümüş mecdiyelerle ve 5 liralık kâğıt paraları 2 liralık banknotlarla ikame etmişlerdi. Hırsızlık bu şekilde dört yıl boyunca devam etmiş ve banka yönetimine fark ettirilmemişti. (La Turquie, 17.9.1875; Stamboul, 20.9.1875; Le Levant Herald, 22.9.1875; Le Français 8.10.1875; Le Soir, 11.10.1875; L'Évenement, 14.10.1875; Le Temps 29.10.1875).

Yapılan tahkikatlar sonucunda, Mıgırdıç Simonoviç ve Stepan Papazyan iki asıl suçlu; yine Şirin Şirinyan, Mıgırdıç Aleksanyan ve Movses Papazyan bu ikisi ismin işbirlikçileri ve Simon Simonoviç, Thomas Beryantz ve Ohannes Mirakyan daha alt düzeyde suç ortakları sıfatıyla tespit edilmişlerdir. Bunların yanında çok sayıda banka çalışanı ve valutacının mahkemede şahitliklerine başvurulmuştur. Mahkeme süresince oturumlarda aşağıdaki başlıklar gündeme gelmiştir;

- 1- Simonoviç, Şirinyan ve Aleksanyan'ın piyasadaki faaliyetlerine itibar kazandırmak için "M. Ş. Aleksanyan ve Ortakları Şirketi"ni paravan olarak kurdukları,
- 2- Söz konusu şirket adına Osmanlı Bankası'nda cari hesap açarak bankadan yüklü miktarda para çektikleri,
- 3- Simonoviç'in borsa spekülasyonu ve "M. Ş. Aleksanyan Şirketi" üzerinden yaptığı işlerde para kaybettiği,
- 4- Sanıkların bankanın nakit ve menkul kıymetlerini kullanarak yaptıkları operasyonlar sonucunda Osmanlı Bankası'nın yaklaşık 94 bin lira zarar ettiği,
- 5- Kurdukları şirketlerin incelenen muhasebe defterlerinde; kayıp defterlerin, kayıtlarda karalamaların, düzeltmelerin yapılması, yırtık sayfaların bulunması, Simonoviç'in adının silinerek başkalarının isminin yazılması,
- 5- Simonoviç kardeşlerin, bankadan çalınan paralarla Ortaköy'de ev aldıkları, Mıgırdıç Simonoviç'in Ortaköy'deki bir Ermeni okuluna ve tiyatrosuna para aktardığı,
- 6- Çaldıkları paralarla, demiryolu, maden vb. girişimlerde buldukları.

3. Yolsuzluğun Beyoğlu/Pera Ceza Mahkemesi'nde Görülmesi

Osmanlı Bankası yolsuzluğunun dava süreci ilginç anekdotları karşımıza çıkarmaktadır. 24 Kasım 1873 tarihinde fark edilen yolsuzluğun mahkemeye intikali yaklaşık iki yıl boyunca sürüncemede bırakılmıştır. 6 Eylül 1875'te ilk celse gerçekleşikten on iki oturum sonra 5 Ekim 1875'de davayla ilgili (bir ay süren) oturumların sona erdiği, kararın ileride verileceği mahkeme başkanı tarafından ilan edilmiştir. Bir gün sonra (6 Ekim), dünya finansal krizi (1873) nedeniyle

Osmanlı yönetiminin fon bulmakta sıkıntı yaşıyor olduğu sıralarda mali tarihimizde moratoryum/mali iflas ilanı olarak anlatıla gelen dış borç faizlerinin beş yıl yarısının ödenmesi kararı alınmıştır. Bu şüphemizi doğrulayan şey o güne kadar duruşmalar pazartesi, çarşamba ve cumartesi günleri haftada üç kez yapılırken rutine göre 6 Ekim Çarşamba günü yapılması gereken oturum 5 Ekim Salı günü gerçekleşmiş ve davaya ilişkin oturumların tamamlandığı ilan edilmiştir. Dolayısıyla dava celselerinin kapandığı gün moratoryum ilanının bir gün öncesine rastlamaktadır.

İkinci anekdot;1873 Aralık ayının son günlerinde basında ilk defa, Osmanlı Bankası yerine geçecek bir milli bankadan bahsedilmeye başlanmasıdır (Al vd., 2014: 185). Mayıs 1873'te başlayıp tüm dünyaya yayılan finansal kriz Osmanlı topraklarına da sirayet etmiş maliyeye fon akışını sağlayan İstanbul'daki bankaları derinden etkilemiştir. Babıali krize karşı bir önlem olarak diğer devletlerin pratiklerini örnek alarak itibarlı ve güçlü sermayedarlardan oluşan ve hazinenin ihtiyaç duyduğunda elini taşın altına koyacak bir *memleket bankasının* veya benzeri bir *heyet-i sarrafiye* kurulması girişiminde bulunmuştur. Bu amaçla 13-14 Ocak 1874 tarihli bir kararla Rüşumat Emini Sadık Paşa (1825-1901) bu misyonla görevlendirilmiştir (Bayraktar, 2002: 110). Ancak Sadık Paşa, Haziran 1874'te bir sonuç elde edemeden geri dönmüştür (Al, vd., 2014: 191). Diğer taraftan Sadık Paşa, 18 Mayıs 1874 tarihinde Osmanlı Bankası yetkilileriyle 1863 tarihli ilk sözleşmenin imtiyazlarını genişleten taslak bir metin imzalamış ve bu mutabakatı takip eden günlerde birtakım tadilatlar 17 Şubat 1875'te nihai şeklini almıştır. Ancak Osmanlı Bankası ile yenilenen genişletilmiş imtiyaz zoraki bir çözüm olmuş, nitekim bu tarihten sonra daha güçlü ve itibarlı bir bankanın kurulması çalışmalarına devam edilmiştir (Bayraktar, 2002: 127). İşte Babıali'nin bu süre zarfındaki yolsuzluğa ilişkin kayıtsızlığı ile devlet bankası olarak tesis edilen Osmanlı Bankası yerine daha geniş imtiyazlara sahip bir banka kurmak için maliye bakanı Sadık Paşa'nın Avrupa seyahatine çıkışı senkronize gelişmiştir. Nitekim bir Amerikan gazetesinde, Şubat 1875'te varılan anlaşmadan önce İstanbul idaresinin yolsuzluk meselesini sürüncemede bıraktığı iddia edilmiştir (American Register, 8.5.1875).

Üçüncü husus, yolsuzluk davasının başladığı tarihten yaklaşık on gün evvel (26 Ağustos), Rusofil/Rus yanlısı olarak (abartılı bir şekilde) anılan ve *Nedimov* lakabıyla şöhret bulan Mahmud Nedim Paşa'nın (1818-1883) ikinci defa sadrazamlığa¹⁰ getirilmiş olmasıdır. Bilindiği gibi Osmanlı Bankası İngiliz ve Fransız sermayesi ortaklığıyla tesis edilmiş bir banka olduğundan, iki yıl geçtikten sonra Mahmud Nedim Paşa'nın sadrazamlığı sırasında yolsuzluğun ceza mahkemesi önüne getirilmesi bankaya karşı koz olarak kullanılması ihtimalini akla getirmektedir. Yukarıda saydığımız bu gelişmelerin senkronize gelişmesi tesadüf olmasa gerektir.

Toplam 12 celsede bir ay süren dava oldukça ses getirmiş, suçlanan sanıklar ile Osmanlı Bankası temsilcileri arasındaki sözlü tartışmalar hayli renkli bir yargılama sürecini beraberinde getirmiştir. Duruşmalar pazartesi, çarşamba ve cumartesi günleri gerçekleştirilmiş yalnızca 5 Ekim tarihli on ikinci oturum salı günü toplanmıştır. Pera Ceza Mahkemesi'nde (Beyoğlu Galatasaray'da), iki asıl suçlu Mıgırdıç Simonoviç ve Stepan Papazyan tutuklu; yine bu ikisi ile iş birliği yaptıkları iddiasıyla Şirin Şirinyan, Mıgırdıç Aleksanyan ve Movses Papazyan (tutuklu; daha alt düzeyde iş birliği ile suçlanan Simon Simonoviç, Thomas Beryantz ve Ohannes Mirakyan tutuksuz yargılanmışlardır. Davada mahkeme başkanı Pertev Efendi, hakimler Semih Bey, Nikolaki Efendi ve Saib Bey, mümeyyiz/zabıt kâtabi Sadeddin Efendi görev yapmışlardır. Ayrıca Osmanlı Bankası'nı başveznedar Smythe temsil ederken kendisinin baştercümanlığını Agop Kazazyan¹¹ Efendi yapmış, ayrıca Beyoğlu mutasarrıfı, bazı diplomatlar ile gazete temsilcileri duruşmaya katılmışlardır. (Stamboul, 7.9.1875; Cerîde-i Havâdis, 9.9.1875; The Levant Herald, 8.9.1875; Le Levant Herald 8.9.1875; Journal des Débats, 22.10.1875).

İlk üç duruşma sanıkların sorgu tutanakları ve şahitlerin zaptiyedeki ifadelerinin okunmasıyla geçmiştir. İlk duruşma pazartesi günü 6 Eylül 1875'te gerçekleşmiş, sanıkların sorgularının okunması müdahalelerle kesintiye uğramıştır (La Turquie, 7.9.1875; Stamboul, 7.9.1875).

8 Eylül Çarşamba günü ikinci celsede davaya devam edilmiştir. Duruşmaya Osmanlı Bankası İstanbul Genel Müdürü Morgan H. Foster, Yabancı Tahvil Sahipleri Konseyi'ni (Council of Foreign Bondholders) temsilen Yüzbaşı Stab ve çok sayıda elçiliklerin tercümanları katılmışlardır. Bu ikinci oturumda valutacı Margosyan'a hakkındaki iddia sorulmuştur. Ayrıca, ikinci duruşmada fezleke

¹⁰ Nedim Paşa'nın ikinci sadrazamlığı 26 Ağustos 1875-12 Mayıs 1876 tarihleri arasındadır. İnal, İ.M.K, 2013.

¹¹ Agop Kazazyan 1 Ocak 1875 tarihinde Osmanlı Bankası'nda çalışmaya başlamıştır. Bayraktar, 2009: 60.

tanıklığı yer alan diğer bir şahıs 15 yıl kürek cezasına çarptırılan ve Simonoviç aleyhine Pera Emniyeti'nde ifade veren kalpazanlıktan ceza almış Kuyumcu Mihal adındaki mahkumdur. Mihal zaptiyedeki sorgusunda, Simonoviç ile sekiz aydır hapis yatan Şirin Şirinyan arasında hapiste aracılık yaptığını; Simonoviç'in çaldığını itiraf ettiği paralar haricinde bir miktar parayı kendisine emanet ettiğini ve Simonoviç'in kendisine en sadık ortağının Şirinyan olduğunu söylediğini belirtmiştir. Mihal ayrıca Şirinyan'ın Simonoviç'e ihtiyaçlarını karşılama için gizlice 300 lira gönderdiğini, bunun 50 lirasının siyasî nedenlerle tutuklu ve aracılık görevi yapan 'Altıncı Kostaki' adlı birisine verildiğini ifade etmiştir. Mahkemede okunan bu iddiaya karşılık Simonoviç, Mihal'in emniyetteki bu ifadelerinden sonra kendisine (Simonoviç'e) bir mektup yazdığını ve kendisi (Simonoviç) ve Stepan Papazyan aleyhine ifade vermesinin (Mihal) istendiğini itiraf ettiğini belirtmiştir.

Duruşmada ayrıca Karabet Sakayan'ın sorgusundaki ifadeler okunmuştur. Simonoviç'den neden para aldığı sorulduğunda Sakayan sorgusunda parayı borç olarak almadığını, kendisinin tahviller üzerinden spekülasyon yapmak üzere bürosunun olduğunu, Simonoviç'ten aldığı paranın, bu şahıs hesabına tahvil alım satımı yoluyla hava oyunu oynamak amaçlı, emanet kabilinden olduğunu belirtmiş ve Simonoviç kendi adının kayıtlarda olmasını istemediğinden deftere kendi adını yazmıştı. Bu sırada Simonoviç ayağa kalkarak Sakayan'a kıymetli evrak karşılığında para verdiğini belirtmiştir. Ayrıca hakimlere, Osmanlı Bankası kıymetli evrak birimi çalışanı birinin (Sakayan), finans alanında çok da itibarı olmayan valutacı sıfatıyla spekülasyon yapmak üzere Havyar Han'da bir büro açıp açamayacağını sormuştur. Mıgırdıç Simonoviç'in başışbirlikçisi, iki senedir hapis yatan ve Simonoviç'e kıymetli evrak emanet eden Stepan Papazyan'a ilişkin iddia da okunmuştur. Papazyan bu işi amiri Sakayan'ın emri ile yaptığını, kendisine çok fazla miktarda kıymetli kâğıt emanet ettiğinden yakındığında Sakayan'ın, emirlere uymasını söylediğini belirtmiştir. Simonoviç ayrıca mahkemeye, neden Sakayan'ın kendisinin spekülasyon yaptığını bankadaki amirlerine söylemediğini sormuştur. Diğer bir gündem Simonoviç'in, Şirinyan'a Ermenice olarak yazdığı ve yakalandıktan sonra soruşturma savcısına verdiği ilk ifadelerini anlattığı mektup olmuştur (Stamboul, 09.9.1875; Cerîde-i Havâdis, 10.9.1875; Le Publicateur, 15.9.1875; Le Soir, 14.10.1875; Journal des Débats, 22.10.1875; Le Temps 29.10.1875).

Üçüncü celse 11 Eylül Cumartesi günü gerçekleşirken duruşmaya Osmanlı Bankası İstanbul şubesi Genel Müdür Yardımcısı Emile Deveaux (Emil Dövo), Yüzbaşı Stab ve çok sayıda gazete temsilcisi iştirak etmişlerdir. Ardından Mıgırdıç Simonoviç, ikinci celsede de gündeme gelen Mihal'in kendisine (Simonoviç'e) yazdığını iddia ettiği bir mektubu cebinden çıkararak okumuştur. Mektupta Mihal, Simonoviç'e, kendisi ve Papazyan aleyhine ifade vermesini *Smythe, Allen ve Jules* isimli şahısların istediğini belirtmiştir. Ayrıca duruşmada Thomas Beryantz'ın ifadeleri okunmuştur. Beryantz'ın, Mıgırdıç Simonoviç'le mektuplaşmalarından Simonoviç'in, M. Ş. Aleksanyan Şirketi'ne ortak olduğu anlaşılmıştır. Yine mektuplarda Beryantz'ın M. Ş. Aleksanyan Şirketi adına kömür madeninin kiralanması için sözleşme yaptığı ortaya çıkmıştır. Bu celsede gündeme gelen başka bir konu Vitali ve Ortakları Şirketi'nin taşeronu olarak M. Ş. Aleksanyan Şirketi'nin bir bölümünü üstlendiği İzmit Demiryolu projesiydi. Yine, "M. Ş. Aleksanyan Şirketi" hizmetlilerinden Hacı Manuk'ın sorgusunda aylık 300 kuruş maaş aldığını, Simonoviç'in ortak olup olmadığını bilmediğini ancak Simonoviç ile Aleksanyan'ın düzenli görüştüklerini, Simonoviç'in bağlantılı olduğu valutacılarla arasındaki para trafiğinde aracılık yaptığını ve sanıkların beraber toplantı yaptıklarını belirttiği, salonda okundu. Mıgırdıç'ın abisi Simon Simonoviç kardeşinin borsada spekülasyon yapıp yapmadığına ilişkin soruya, başkaları adına bunu yaptığını zamanla da Osmanlı Bankası *kapıçuhadarı* (banka ile hazine arasında haberleşmeyi sağlayan görevli) Antoine Foltz'un nakit için kıymetli evrak teslim ettiğini belirttiği, okunmuştur. Yine, Simon Simonoviç'in Ortaköy'de aldığı ev gündeme gelmiştir. Simon ifadesinde metrekaresinin kendisine 5 liraya mal olduğunu, tapuda karısının adının yazdığını, inşa sırasında banka kasasından kardeşinin küçük meblağlar aldığını ancak geri ödediğini belirtmiştir. Mühendis Bel de Coste ifadesinde, iki kardeşle beraber sözleşme yaptıklarını, her ikisinden de para aldığını belirtmiştir. Simon'un karısı ise ifadesinde evin arsasının alımı ve inşaat masrafları için ziynet eşyalarına kadar sattığını belirtmiştir. Simon'un kayınpederi Ohannes Efendi ise ifadesinde kızına çeyizi için sadece 1.400 lira verdiğini ifade etmiştir. Yine Osmanlı Bankası çalışanlarından Küçegül'ün sorgu tutanağından, Simonoviç'in Galata valutacılarından Pasqua'lar üzerinden Küçegül adına spekülasyon yaptığı, okunmuştur.

Duruşmada bir başka başlık Zaptiye Nezareti tarafından Osmanlı Bankası çalışanlarından oluşturulan komisyonun on dört valutacının defterleri üzerinde yaptıkları çalışma olmuştur. Söz

konusu komisyonun raporunun sağlıklı olmaması gerekçesiyle (çünkü 94 bin liranın kayıp olduğunu iddia etmiştir), Pera Ceza Mahkemesi'nin talebiyle Galata Borsası tarafından görevlendirilen Serkis Sıvacıyan, Serapyan Hekimyan ve Artin Şerbetçiyan adlı borsa görevlilerinden ve Zaptiye Nezareti'nin görevlendirdiği Ohannes Efendi'den oluşturulan ikinci araştırma komisyonunun hazırladığı daha ayrıntılı ve titiz rapor okunmuştur. Rapora göre Mıgırdıç Simonoviç borsa oyunlarından ve diğer faaliyetlerden yaklaşık 30 bin lira zarar ettiği geriye 64 bin lira kaldığı iddia edilmiştir. Ayrıca Şirinyan'ın defterlerinin incelenmesi sonucunda Simonoviç'in isminin silinerek yerine Aleksyan'ın, M. Ş. Aleksyan Şirketi'nin defterlerinde Simonoviç'in isminin yerine Thomas Beryantz'ın adının yazıldığına altı çizilmiştir. Şirinyan, tutanakların, yazılan raporların eksik, yanlış ve tutarsız olduğunu çünkü tetkik için oluşturulan komisyonun günlük ücretle çalışan üyelerinin borsa spekülâtorleri arasından seçildiğini ve defter tutma prensiplerini bilmediklerini iddia etmiştir.

Diğer taraftan raporda, M. Ş Aleksyan Şirketi'nin Margosyan aracılığıyla yaptığı 200 bin liralık borçlanma gündeme gelmiş ve aslında bu borçlanmanın Mıgırdıç Simonoviç hesabına yapıldığı not edilmiştir. Yine sorgulamalarda Mıgırdıç'ın abisi Simon Simonoviç'e, neden kasa anahtarlarını kendisine verecek kadar üstlerinin güvendikleri sorulduğunda Simon, kendisinin veznedar yardımcısı olduğunu ve Smythe'in başveznedar olarak kasanın anahtarını kendisine vermekte bir beis görmediğini sorgusunda belirtmişti. Her zaman öğleden sonra bankada olmayan Smythe'in anahtarları kendisine emanet ettiğini, öğleden sonra yapılan tahsilatları kasaya koyduğunu, Smythe'in anahtarları başdenetçiye veya Saint-Balmont'a veyahut genel sekretere vermesini emrettiğini, ancak zamanla, bu şahısların Smythe'in emirlerini beklemek istemediklerinden anahtarları kendi özel çekmecesine koyduğunu ve kendisine olan güvenin bu olduğunu ifadesinde belirtmişti. Yine Simon ifadesinde kardeşine olan güvenin kendisine olandan çok daha fazla olduğunu, hasta veya taşraya gittiğinde anahtarların kardeşi Mıgırdıç'a emanet edildiğini sorgusunda ifade etmişti. Ayrıca Simon'un, Zaptiyedeki ifadesinde kasanın denetimini Smythe tek başına yapamadığından kardeşi Mıgırdıç'ın ona yardım ettiğini ama Smythe'in anahtarları Millengen, Spadaro, Mavrokordato ve Saint-Balmont adlı çalışanlara da emanet ettiğini belirttiği tutanaklardan okunmuştur. Diğer taraftan, Simon'un ifadelerinde Karadeniz sahilindeki bir kömür madeniyle ilgili maden şirketinin mühendisi Leybourn/Leyburg ile kardeşi Mıgırdıç'ın arasındaki mektuplar gündeme gelmiştir. Üçüncü duruşma kapanmadan önce son olarak Şirinyan'ın Ticaret Nezareti tarafından incelenen defterlerinden her biri 500-600 sayfalık defterlerden dördünün kayıp ve yerlerine sahte defterler konduğunun tespit edildiği bir rapor okundu. Sorgusunda Şirinyan'a bu durumu açıklaması istendiğinde bir çalışanının üzerlerine mürekkep döktüğünü ve kurumaları için eve götürdüğünü ancak eşi ve hizmetçilerin defterlerin önemini bilmediklerinden reçel kaplarını kaplamak ve evin eşyalarını ambalajlamak için yırttıkları şeklinde uydurma bir savunma yapmıştır (La Turquie, 12-13 Eylül 1875; The Levant Herald 15.9.1875; Le Levant Herald 15.9.1875; Stamboul, 13.9.1875; Le Publicateur 15.9.1875).

Dördüncü oturum 13 Eylül Pazartesi günü gerçekleşmiştir. Oturumda yukarıda bahsedilen ikinci komisyonun hazırladığı rapor okunmuştur. Bu raporlardaki bilgiler üzerinden sanıklara sorular sorulmuştur. Komisyonun altı raporundan birincisi, İzmit demiryolu için 12 bin metre küp hafriyat kaldırma işini üstlenen Mıgırdıç Aleksyan ve ortağı Şirin Şirinyan'ın bu amaçla 17 Haziran 1871 tarihinde kurdukları şirketin kuruluş sermayesiyle ilgiliydi. Sermayesinin, 200 lirası Mıgırdıç Simonoviç, 2953 lirası da diğer borç verenlerden toplanmıştı. Rapora göre Şirinyan ile Simonoviç arasında ortaklık vardı. Rapora göre Mirakyan'ın kayıtlarından Mirakyan'ın yazıldığı hissenin parası aslında Mıgırdıç Simonoviç tarafından karşılanmıştır. Yine diğer tüm hisse yazılımlarında da Simonoviç'in ödeme yaptığı anlaşılmaktaydı. Ayrıca şirketin dört muhasebe defterinden ikisinin (günlük defter ve kasa defteri) kasten kaybedildiği aşikardır. Kalan ikisinin de Mıgırdıç Simonoviç'in isminin yerine Mıgırdıç Aleksyan'ın yazıldığı çizikler, karalamalarla dolu olduğu ve defterlerden birinden dört sayfanın yırtıldığı raporlanmıştır. Dikkat çekici olan defterlerin Haziran 1872'ye kadar düzenli tutulmuş olması ancak bu tarihten sonra karalamalar, düzeltmeler ve Mıgırdıç Simonoviç'in adının yerine Mıgırdıç Aleksyan'ın adı yazılmaya başlanmıştı. Raporda her ne kadar şirket Simonoviç'in tutuklanmasından üç yıl önceye gidiyorsa da tevkifinden sonra da defterlerde düzeltmeler yapıldığı ve kayıtlar tutulduğu tespit edilmişti. Yine şirketin kârı 11 bin 500 liraydı ve bu parayla 5 bin lira sermayeli M. Ş. ve Ortakları Şirketi kurulmuştu.

Dördüncü celse tam sona erecekti ki kalpazan Kuyumcu Mihal mahkemeye giriş yapmıştır. Mıgırdıç Simonoviç'in üçüncü duruşmada okuduğu mektubu kendisinin mi yazdığı sorulduğunda Mihal kötü bir Türkçeyle yalanlamış Mıgırdıç Simonoviç'in temsilcisi Toros isimli birini yazdığını,

ancak üzerindeki imzanın kendisine ait olduğunu onaylamıştır. Ermenice karakterlerle belagatli bir dille Türkçe yazılmış mektubun, içeriğini bildiğini ancak Simonoviç'in kendisini Ermeni asıllı tutuklulara boğdurmasından korktuğu için imzaladığını mahkemede iddia etmiştir. Başveznedar Smythe'le görüşmediğini; mektubun kendisine zorla yazdırıldığını, Simonoviç aleyhine İncil üzerine yemin ederek verdiği ifadelerin doğru olduğunu ve hakimlerden kendisini Zaptiye Nezareti'ne göndermeyip Pera Emniyeti'nde bir hücrede tutmalarını talep etmesine rağmen aksinin yapıldığını ifade etmiştir. Simonoviç, İncil üzerine yemin eden Mihal'in Yahudi olduğunu ve yemininin geçerli olmadığını iddia etmiştir. Mihal de Yahudi olduğunu inkâr etmemiştir. Anlaşılan, Yahudi kökenli birisi Ermenice karakterlerle mektup yazamayacağından Mihal'e atfedilen itiraf mektubu uydurmadı. Diğer taraftan ikinci oturumda Simonoviç ve Şirinyan'ın Mihal aleyhine ve onun 15 yıldır hapiste yatan bir kalpazan olarak şahitliğinin kabul edilemeyeceğini iddia ettikten sonra Mihal'in kaleminden yazılmış ve kendilerine iftira attığını içeren bir itiraf mektubunu üç gün sonraki celsede Simonoviç'in okuması, çelişkilerini ortaya koymaktadır (Stamboul, 14.9.1875; La Turquie, 14.9.1875; The Levant Herald, 22.9.1875; Le Levant Herald, 15.9.1875; Le Soir, 14.10.1875; Le Temps, 29.10.1875).

Beşinci oturum 15 Eylül Çarşamba günü yapılmıştır. Mahkeme Başkanı Pertev Efendi, Smythe'e bankanın şikayetini anlatmasını isteyince Agop Efendi elindeki bir metin üzerinden olayın gelişimini anlatmış ve kayıp paranın Mıgırdıç Simonoviç ve Stepan Papazyan'nın malvarlıklarından tahsil edilmesini talep etmiştir. Pertev Efendi, Mıgırdıç Simonoviç'e ne ifade etmek istiyorsa konuşmasını söyleyince, iki yıldır yargılanmayı beklediğini, hiç dinlenmediğini bu nedenle konuşmayacağını ve avukat istediğini belirtmiş, Pertev Efendi de yasalar izin verdiği halde neden baştan talep etmediğini sormuştur. Simonoviç savunmasını yapmak için kendisine süre verilmediğini ve başkanın tüm ısrarına rağmen ancak ileride cevap vereceğini ifade etmiştir.

Diğer taraftan Pertev Efendi, Simonoviç'e Zaptiye'de ve tutuklandığı sırada yolsuzluğun 94 bin liraya balığ olduğunu kabul ettiğini, bu tutarın 80 bin lirasını kaybettiğini, geri kalanı borsa işlemleri dışında borç vererek ve kişisel harcamalarda tükettiğini beyan ettiğini ancak uzman bilirkişilerden oluşan komisyonun uzun ve yorucu araştırmaları sonucunda 30 bin lirayı borsada kaybettiğini tespit ettiklerini, geri kalan 64 bin lira kimde diye sorduğunda Simonoviç avukatı olduğunda söyleyeceğini ve çaldığını iddia ettikleri parayı geri vermeye hazır olduğunu ifade etmiştir (La Turquie, 16.9.1875; Le Temps, 29.10.1875).

Bu kez Başkan, Simonoviç'in başişbirlikçisi Stepan Papazyan'a dönerek konuşmak isteyip istemediğini sorunca, ileride kimin spekülasyon yapması için kendisine nakit ve kıymetli evrak verdiğini açıklayacağını belirtmiştir. Pertev Efendi Şirinyan'a söyleyeceği bir şey olup olmadığını sorması üzerine, banka memurlarının Simonoviç ile beraber oyun oynadıklarını ve banka müdürleri ile memurlarının yargılanmaları gerektiğini, Simonoviç'in Smythe'in en güvendiği adam olduğunu, Simonoviç ile ortak olmadıklarını ama Simonoviç'e nakit bulduğunu ama bankanın İstanbul müdürü Foster, yardımcısı Deveaux ve başveznedar Smythe kadar oyun oynamadığı için eşeklik ettiğini belirtmiştir. Diğer taraftan Pertev Efendi, Mihal'in ifadelerinin bir kısmının doğruluğunun başka tanıklar özellikle Yahudi kökenli Mentuş tarafından, Simonoviç'le hesaplaşmak için hapisaneye geldiğini söylemesiyle teyit edildiğini, duruşmada hatırlatmıştır. Simonoviç Mihal'in sözlerine itibar edilmesinin inanılır gibi olmadığını, Ortaköy'deki evinde (Simonoviç) para sakladığına dair Mihal'in iddiası sonrası abisi ve ailesinin ikamet ettiği eve baskın yapılmasını protesto etmiştir. Dört asırdır tanınmış bir aile olduklarını saygın ve onurlu bir adam olduğunu belirtti. Bundan sonra mahkeme başkanının sorduğu sorulara Simonoviç özetle;

- 1- Şirinyan ile iş ilişkisi olduğunu ve çok defa kendisine borç verdiğini,
- 2- Şirinyan'a altınla değiştirmesi için bankadan mecdiye gönderdiğini,
- 3- Şirinyan ile ortak olmadığını, sadece tavsiyede bulunduğunu (Mahkeme başkanı ortak değilsen nasıl oluyor da Şirinyan'a 4 bin lira avans veriyor ve üzerine 100 lira faiz alabiliyordun, diye sormuştur)

4- Çekmece'de bir kömür madeninin işletilmesine iştirak ettiğini, Şirinyan ile Çekmece'ye madeni teftiş için gittiğini ve kaliteli kömür yerine linyit olduğu anlaşıldıktan sonra madeni bıraktıklarını, eğer aksi olsaydı işletmek için Ortaköy'deki tanınmış girişimcilerinden müteşekkil bir konsorsiyum karmayı planladığını ve bankanın simsarı Levi'nin bu konsorsiyuma kendisini de katması için rica ettiğini,

5- Şirinyan ile demiryolu inşası için çok sayıda girişimde bulunduğunu ama ortak olmadığını, kendisine 3-4 bin liraya kadar kısa vadeli avans verdiğini, bu paranın kendisine ait olduğunu ama kimden aldığını söylemeyeceğini,

6- Verdiği avanslar karşılığında Şirinyan'dan bazen 100 lira faiz aldığını bazen de hiç almadığını, bu avanslar için senet vermediğini sadece bir kâğıda kendisinden aldığı miktarları yazdığını ve bu notu sakladığını belirtmiştir.

Akabinde Şirinyan kendisine yöneltilen sorulara cevaben, hizmetli ve hamallar vasıtasıyla Simonoviç'in gönderdiği kıymetli evrak rehni karşılığında çok kez borç verdiğini, bu işi de Margosyan ve diğer valutacılar aracılığıyla gerçekleştirdiğini, Osmanlı Bankası kasasından alınan Pinard tahvillerini paravan M. Ş. Aleksanyan Şirketi vasıtasıyla Avusturya-Osmanlı Bankası'dan alınan avans karşılığında bu bankaya yatırdığını, demiryolu inşası için bir şirket var mı sorusuna bilmediğini ifade etmiştir. Bu son cevap üzerine Pertev Efendi başkatip Sadettin Efendi'ye, Şirinyan'ın Simonoviç'e hitaben yazdığı ve inşaatın finansmanı için imzalanan borç anlaşmalarından bahseden mektupları okutmuştur. Söz konusu mektuplarda Şirinyan Simonoviç'ten, demiryolu inşaatı işlerinde işçiler için 100, 150, 200 lira gibi paralar talep etmiş, işçilerin ücretleri için kâğıt para göndermeyip altın olarak havale etmesini istemiştir. Ancak Şirinyan ısrarla aralarında bir ortaklığın varlığını inkâr etmiştir (Stamboul, 16.9.1875; La Turquie, 16.9.1875; The Levant Herald, 22.9.1875; Le Levant Herald, 22.9.1875; Le Publicateur, 22.9.1875; Le Temps, 29.10.1875).

Yolsuzluk soruşturmasında altıncı duruşma 20 Eylül Pazartesi günü gerçekleşmiştir. Öncekilere göre hayli izleyici toplanmış, halk salona sığmamıştır. Duruşmada Rum asıllı Rotta adında bir avukat Mıgırdıç Simonoviç'in vekilliğini yapmak istemiş ancak Pertev Efendi, Rotta'nın Osmanlı vatandaşı olmayıp yabancı uyruklu olması nedeniyle kanun gereği avukatlık yapamayacağını ifade etmiştir. Simonoviç, Papazyan ve Şirinyan ile bunların avukatları Cebrail Kırkor (Gabriel Gargour [Arap kökenli, Kudüslü]) Efendi ve Toros Efendi ısrarla iddianamede yanlışlar olduğunu, müvekkillerinin söylemedikleri şeylerin yer aldığını ve bir kopyasını duruşma boyunca talep etmişlerdir. Mahkeme başkanı isterlerse konuyu istinafa gittiklerinde tartışmaya açabileceklerini belirtmiştir. Daha sonra Simonoviç'in ilk tutuklandığında karakolda verdiği ifade zabıt başkatibi Sadettin Efendi tarafından okunmaya devam edilmiştir. Tutanaklarda Simonoviç olay tazeyken ilk sorgusundaki itiraflarında (La Turquie, 21.9.1875; Le Levant Herald, 22.9.1875; Stamboul, 21.9.1875; The Levant Herald 22.9.1875);

1- Osmanlı Bankası'nda göreve 9 lira maaşla başladığını, daha sonra on iki liraya çıkarıldığını,

2- Ortaköy'de abisiyle (Simon Simonoviç) yaşadığını, dört hizmetçilerinin olduğunu, yılda yaklaşık 600 lira harcadıklarını,

3- Borsada Fotiadis, Civelek, Mirakyan, Pisalti, Aleksanyan, Rosetto ve diğer valutacılar aracılığıyla oynadığını,

4- Gerçekleştirdiği operasyonlar için defter tutmadığını,

5- Altı yıldır Şirinyan ve Aleksanyan'ı tanıdığını ama onlarla beraber operasyon yapmadığını, bazen bu şahıslara banka hesabına gümüş parayı altın paraya tebdil ettirdiğini,

6- Aleksanyan'a, Margosyan aracılığıyla Pinard tahvilleri ve hazine iç borç senetleri gönderdiğini,

7- Demiryolu girişimi için Şirinyan'a senet karşılığı olmadan avans verdiğini, kayıt altına almadığını ama bankanın yevmiye defterinin kenarına borsa oyunu oynarken uğradığı zararın miktarını not ettiğini,

8- Aleksanyan aracılığıyla aldığı borçların bu şahsın defterlerinde kayıtlı olduğunu,

9- Bankanın kıymetli kâğıt sandığından gizlice hazine bonusu, konsolit ve diğer kıymetleri teminat göstermek üzere aldığını, sonra geri aldığı da tekrar yerine koyması için Papazyan'a verdiğini; iki adet torbadan konsolit aldığını, bunları teminat olarak vermeden önce 8-10 gün evinde sakladığını, ayrıca Pinard tahvilleri için Papazyan'a müracaat ettiğini, Sakayan'ın kendisinin borsadaki kayıplarından haberi olduğunu ve eğer Papazyan kendisine hazine tahvillerini vermese yolsuzluğun derhal anlaşılacağını,

10- Bankanın birçok çalışanın kendilerinin ve banka paralarıyla borsada oynadıklarını,

11- Yakalanınca, abisi Simon'a teslim edildiğini ve kendisini Ortaköy'e götürdüğünü, ertesi gün bankaya getirilip bir odaya kapatıldığını, Antoine Foltz'un gelip, hırsızlığı tek başına gerçekleştiremeyeceğinden işbirliği yaptığı isimleri söylemesini istediğini,

12- Zimmetin beş yıldır başta küçük meblağlar halinde olduğunu, sonra 90 bin lira kaybettiğini, valutacıların kayıtlarına göre sadece borsada 70 bin lira kaybettiğini,

13- Ortaköy'deki Ermeni okuluna, 26 bin kuruş, bundan daha fazla bir miktarı da Ermeni tiyatrosunun inşasına verdiğini, Levi'ye, Sakayan'a para emanet ettiğini,

14- Banka çalışanlarının Rosetto, Levi aracılığıyla borsada oynadıklarını ve kendisine bazen kıymetli kâğıtların/fonların fiyatlarını sorduklarını,

15- Tek suçlunun kendisi olduğunu, sadece suç ortağı Stepan Papazyan'ın yaptığı işlerden haberdar olduğunu başka hiçbir banka çalışanın bilgisinin olmadığını beyan etmişti.

Yedinci celse 22 Eylül Çarşamba günü önceki oturumların iki katı dinleyici kitlesinin katılımıyla gerçekleşmiştir. Duruşmada Simonoviç'in Zaptiye Nezareti'ndeki sorgusundaki ifadeleri okunmaya devam edilmiştir. Sorguda kendisine M. Ş. Aleksanyan Şirketi'nden aldığı 500 lira sorulmuş, cevaben şirketten bir şey almadığını sadece tutuklandıktan sonra söz konusu şirket aracılığıyla Avusturya-Osmanlı Bankası'ndan bu parayı aldığını belirtmiştir. Osmanlı Bankası tercümanı Agop Efendi ise itiraz ederek bu paranın sanığın tutuklanmasından iki gün sonra 26 Kasım 1873'de alındığını kanıtlamıştır. Sorguda yine, zararı kapatmak amacıyla Avusturya Osmanlı Bankası'ndan tahvil rehni karşılığında aldığını itiraf ettiği 22 bin lira gündeme gelmiştir. Bu manada on bir defa ifadesi alınan Simonoviç sekizinci sorgusundan itibaren suçu başkalarının üzerine atmaya, bankanın diğer çalışanlarının da borsada spekülasyon yaptıklarını ve amirlerinin bunlardan haberi olduğu iddiasını ortaya attığı fark edilmektedir. Simonoviç ifşaatlarında; yaptığı borsa spekülasyonlarından bankanın haberdar olduğunu, bunun İstanbul Genel Müdür Yardımcısı Emile Deveaux'nun oluru dahilinde gerçekleştiğini, hatta Deveaux'nun dahi yaptığı spekülasyonlar sonucu 4 bin lira kaybettiğini, banka çalışanlarının da açıkça bu işi birlikte yaptıklarını, Osmanlı Bankası müfettişi James Lafontaine ve Antoine Foltz'un, Deveaux'nun emriyle kendisine 4 bin lira verdiklerini, Saint-Balmont ve Sakayan'ın banka tarafından karşılanan açık yaptıklarını, Deveaux'nun kendisine kârdan pay vermeleri karşılığında personelin bahis oynamasına ses çıkarmadığını iddia etmişti. Yine Falconnet¹² zamanında oyun oynanmadığını, görevinden ayrıldıktan sonra tüm personelin E. Deveaux, Baron Hübsch, James Lafontaine, Smythe, Antoine Foltz vs. oyun oynamaya başladıklarını ve Deveaux'nun Paris'e gittiğinde şahsi borsa işlerinde Baron Hübsch ve Smythe'i görevlendirdiği ve adı geçen isimlerin kendisinin (Simonoviç) borsada oynadığını bildiklerini ve verdiği hesap açığından da haberdar olduklarına dair Smonoviç'in sorgusundaki iddialar okunmuştur. Diğer taraftan Deveaux'un, hiçbir açıklamada bulunmaması aksi takdirde kendisine zarar verecekleri şeklinde Simonoviç'i tehdit ettiği sorgu tutanaklarından okunmuştur.

Zaptiyedeki son sorgusunda Simonoviç uzun araştırmaları sonucunda 700 lira (altın) ve 1800 mecdiyeye (gümüş) ihtiva eden torbanın, 1.000 lira ihtiva eden torbayla aynı ağırlıkta olduğunu tespit ettiğini ve böylece altın paraların yerine gümüş mecdiyeleri ikame ettiğini, itiraf etmiştir. Küçegül ile Sakayan'ın olmadığı sıralarda torbalardaki altın paralarla mecdiyeleri değiştirdiğini ve ağırlıklarını ayarladığını ve kimse tarafından görünmediğini ifade etmiş. Son sorgusundaki ifadeleri sekizinci sorgusundan itibaren banka idarecilerine yönelik iddialarını çürütmüştür. Yedinci oturumun devamında, Simonoviç'in Pera Ceza Mahkemesi'ndeki ifadelerinin okunmasına geçilmiştir. Mahkemede Simonoviç para torbalarının içeriğini değiştirmede bir süre sona mahirleştiğini ve günde 3-5 torbada bu işlemi yapabildiğini itiraf etmiştir. Yine akşamları Şirinyan'ın bankadaki görev yerinde veya evinde görüştüklerini, kasaya nakit veya kıymetli evrak koyduğu her seferde bankaya sabah erkenden herkesten önce geldiğini böylece altın ve banknot torbalarını kimseye fark ettirmeden kontrol edebildiğini itiraf etmişti. Duruşmada ayrıca, Simonoviç'in Mahmud adlı bir gardiyan aracılığıyla Şirinyan'a ulaştırmayı planladığı ancak ele geçirilen mektup gündeme gelmiştir. Mektupta

¹² Francis de Palezieux Falconnet, 1863'te İngiliz ve Fransız sermayesinin birleşmesiyle kurulan Osmanlı Bankası'nın ilk nüvesi, İngiliz sermayeli ve ticari kimlikli Ottoman Bank'ın (1856-1863) İstanbul şubesi müdürü (1856-61) olarak görev yapmıştır.

Simonoviç, sorgusunda söyledikleri hakkında Şirinyan'ı bilgilendirerek mahkemede kendisini zor durumda bırakacak ifadelerde bulunmamasını tembihlemiştir. Bu durum ayrıca hapiste yatarken iddia ettikleri gibi tecritte olmadıklarını rahatlıkla mektuplaştıklarını gösteriyordu. Ayrıca duruşma sonunda Simonoviç için hapisaneye yemek getiren evdeki hizmetçisi Serkis'in ifadeleri okunmuş ve Şirinyan'la ilişkileri şüpheye yer kalmayacak şekilde ortaya çıkmıştır (La Turquie, 23.9.1875; Stamboul, 23.9.1875; Le Levant Herald, 29.9.1875; The Levant Herald, 29.9.1875; Le Publicateur, 29.9.1875; İstikbâl, 3.10.1875).

Davanın sekizinci oturumu 25 Eylül Cumartesi günü kaldığı yerden devam etmiştir. İlk önce Stepan Papazyan'ın Zaptiye Nezareti'ndeki sorgusundaki ifadeleri okunmuştur. Papazyan'ın ifadesinde Simonoviç'i uzun zamandır tanıdığını ama ailevi yakınlığı olmadığını belirtmiştir. Simonoviç'in tutuklanmasından yaklaşık bir ay evvel yanına gelerek kasasında açığı olduğunu, yedi sekiz günlüğüne 15 bin adet konsolit veya diğer fonlardan vermesini talep ettiğini, bunun üzerine 1000 adet Pinard tahvili ödünç verdiğini itiraf etmişti. Ancak, tahvilleri emanet verdikten iki üç gün sonra amiri Saint Balmont'un kendisini çağırarak sahiplerine geri vermek için konsolitleri getirmesini istediğini, üç torba konsolit getirmek için harekete geçtiğinde Simonoviç'in kendisine 30 bin konsolidi nakit karşılığı acil bir iş için rehin verdiğini söylediğini dolayısıyla o sırada sahiplerine geri verilemediğini, kendisine yardımcı olmak için Karabet Sakayan'a danıştığını onun da olur vermesiyle Simonoviç'e 1004 adet Pinard tahvili daha verdiğini ve sorunun çözüldüğünü belirttiği katip tarafından tutanaklardan okunmuştur. Yine Papazyan Simonoviç'e yardım etmek konusunda Sakayan'a her danıştığında olumlu cevap aldığı tutanaklarda ifade etmiştir. Mahkeme başkanı kendisine duruşma sırasında neden banka çalışanı olarak borsa işlerine girdiniz diye sorduğunda, daha önce itiraf ettiği operasyonlarla ilgili olarak "avukatım yok cevap veremem" demiştir. Yine duruşma sırasında Papazyan'ın, borsa oyunları için Deveaux ve Antoine Foltz'un emanet (kıymetli evrak) sandığından faydalanarak borsa spekülasyonu yaptıklarını ve yine bankanın her yıl maliyeden kupon ödemeleri için para aldıklarını ama söz konusu paranın tümünü kullanmadığını, her yıl maliyenin iskonto işlemlerinden 500 bin lira üzerinden 3-4 bin lira zarar ettiğini, borç tahvillerinin zamanından önce %1-1,5 iskonto oranıyla kupon ödemelerinin yapılarak kazanç sağlandığını, Deveaux, Auboyneau ve A. Foltz'un kasadan düşük faizli senetler karşılığında nakit aldıklarını, yüksek faizlerle bu paraları halka sattıklarını, Simonoviç'in kendisini ara sıra demiryolu yatırımı için çıkarılan hisse senetlerinin fiyatını öğrenmesi için görevlendirdiğini anlattığı sorgusu okunmuştur. Ayrıca mahkeme başkanı önceki oturumlarda da dile getirdiği Simonoviç'in borsada 30 bin lira kaybettiğinin tespit edildiği ama 64 bin liranın akıbetinin bilinmediği gerekçesiyle Simonoviç'e söz konusu meblağın nerede olduğunu tekrar sormuş fakat yolsuzluğun başşüphelisi "avukatım olmadan cevap vermem" diyerek yanıtızsız bırakmıştır. Diğer taraftan mahkeme ve davacı taraf Osmanlı Bankası, paranın mahkumlar tarafından harcanmadığını ve yerini bildiklerini iddia etmiştir (The Levant Herald, 6.10.1875; Le Temps 29.10.1875). Bunun üzerine bankayı temsilen Agop Efendi suçluların davanın uzaması için çabaladıklarını ve baştan sona yalan konuştuklarını banka yönetimine kara çaldıklarını, bahsedilen iskonto işleminin konvansiyonel banka işlemlerinden olduğunu, mahkemenin buna müsaade etmemesi gerektiğini belirterek sert bir tepki göstermiştir.

Oturumda Thomas Beryantz'ın Simonoviç'e yazdığı çok sayıda mektup gündeme gelmişti. Simonoviç'in faaliyetlerinden haberi olmadığını sorgusunda söylese de yapılan incelemelerde hazine kâğıtları üzerinden oyun oynamamış ama Simonoviç'in talimatıyla Şirinyan'a sık sık nakit sağlamıştı. Yine, mektuplardan birinde M. Ş. Aleksanyan Şirketi için "bizim" şirketimiz ifadesini kullandığını, Tophane'de bir kömür madeni işletmesini söz konusu şirket adına kiraladığını ve daha birçok para ilişkisini kanıtlayan mektuplar yüzüne okunmuştur. (La Turquie, 26-27 Eylül 1875; Stamboul, 27.9.1875; Le Levant Herald, 29.9.1875; The Levant Herald 29.9.1875; Le Publicateur, 29.9.1875).

Dokuzuncu oturum 27 Eylül Pazartesi günü gerçekleşmiştir. İlk olarak Şirinyan'ın sorgudaki ifadeleri okunmuştur: İzmirli Osmanlı vatandaşı olan Şirinyan'ın sorgusunda; para değişimi/kambiyo, kömür ve travers¹³ işleri yaptığını, başta Margosyan olmak üzere valutacılar aracılığıyla kıymetli evrak rehni karşılığı Simonoviç'e borç verdiğini söylemiştir. Yine sorgu tutanaklarından "M. Ş. Aleksanyan Şirketi'nin 5 bin lira sermaye ile kurulduğunu, Galata piyasasında prestij edinmek için Osmanlı Bankası'nda şirket adına cari hesap açtırdığı, Simonoviç'in çok önemli bir kişi hesabına borç aldığını, Simonoviç'in kaybettiğini görünce borsada oynamamasını tavsiye ettiğini ancak kendi hesabına

¹³ Travers demiryolu raylarının altına dik olarak sabitlenen dikdörtgen şeklinde destektir.

oynamadığını, diğer banka personeli adına oynadığını belirttiği, okunmuştur. Zaptiye Nezareti'ndeki sorgu tutanaklarının okunmasından sonra Şirinyan'ın Pera Ceza Mahkemesi'ndeki itiraflarına geçilmiştir. Şirinyan'ın ifadeleri okunurken Agop Efendi söz alıp, borçlanma furçasının 14 Haziran 1873'de başlayıp, Simonoviç'in tutuklanmasından birkaç gün önce 18 Kasım 1873'de hafiflediğini ve toplamda 230 bin liraya ulaştığını ve bu borçları kendisine Eliasco, Corpi ve Avusturya Osmanlı Bankası'nın verdiklerini ifade etmiştir. Bu parantezden sonra Şirinyan'ın Pera Ceza Mahkemesi'ndeki ifadeleri okunmaya devam edilmiştir. Şirinyan 3-4 bin liralık küçük meblağdan ibaret borçlanmaları kendisinin organize ettiğini, ancak 10 bin lira gibi büyük borçlanmalarda valutacıları Bankaya Simonoviç ile anlaşmaları için gönderdiğini, yine banka kıymetli evrak rehin karşılığı borç vermeye yanaşmadığında Simonoviç'in komisyon almak için müşteriye para bulduğunu belirtmiştir. Daha sonra Şirinyan, borsa spekülasyonları için Mirakyan'la özel ortaklık kurduğunu, Simonoviç'in şirketin hisselerinden satın aldığını açıkladı. Şirinyan'a göre şirketin Aleksanyan şirketi ile hiçbir ortaklığı olmayıp birbirlerinden bağımsız spekülasyon yapmışlardır. Şirinyan hem Simonoviç'in aldığı borçlarda aracılık komisyonu almadığını hem de komisyon hesabını yıl sonunda aralarında hallettiklerini iddia ederek kendisiyle çelişmiştir. Diğer taraftan işlemleri defterine kaydetmediğini de iddia etmiştir. Kayıt altına almadığı komisyon bedelini Simonoviç'in, neye göre hesapladığını açıklayamamış, "Simonoviç'e sorun" demiştir. Simonoviç'in tüm borçlanmalarında Şirinyan'ın imzası olduğu halde kıymetli evrak rehini karşılığında nakit bulma dışında Simonoviç'le irtibatının olmadığını iddia etmiş ancak, Simonoviç'in kendisine rehin karşılığı olmadan 200 lira vermesini, yine Simonoviç'in banka kasasından çaldığı konsolitler belli olmasın diye Stepan Papazyan'ın çaldığı Pinard tahvillerini Simonoviç'e kendisinin teslim etmesini açıklayamamış, Simonoviç'e sorun, demiştir. Şirinyan'ın son sorgusu demiryolu şirketinin kayıtlarıyla ilgiliydi. Şirkete ait dört kayıt defterinden ikisi kayıptı. Şirinyan'ın uydurduğu gerekçe, demiryolu işi bitince gerek kalmamış ve nedense iki defter yok edilmişti (La Turquie, 28.9.1875; Le Levant Herald, 29.9.1875; Le Publicateur, 29.9.1875).

Onuncu oturum 29 Eylül Çarşamba günü gerçekleşti. Oturuma Mıgırdıç Aleksanyan'ın Zaptiyedeki sorgu tutanaklarının okunmasıyla açılmıştır. Şirinyan'la beraber M. Ş. Aleksanyan Şirketi'ni bir buçuk yıl önce yani demiryolu güzergahının düzleştirilmesinden sonra kurduklarını, elde edilen kârla, M. Ş. Aleksanyan Şirketi'ni kurduklarını iddia etmiştir. Aleksanyan üstü kapalı olarak şirketin çalıntı paralarla kurulmadığını ima etmiştir. Aleksanyan, Zaptiye Nezareti'ndeki sorgusunda Simonoviç'in valutacı Mirakyan'ın bürosunda 2 milyon konsolit üzerinden işlem yaparken bazen kazandığını ama son zamanlarda kaybettiğini iddia etmiştir. Büyük miktarlarla oynadığını fark edince kendisini uyardığını, bunun üzerine banka çalışanları adına oynadığı şeklinde cevap verdiğini, ifade etmiştir.

Diğer taraftan sorgu metninden, M. Ş. Aleksanyan Şirketi tesis edilirken Şirinyan ile mutabık kaldıkları şirket sözleşmesinde belirtilenin dışında başka operasyonlara girilmeyeceği şartının, Şirin Şirinyan'ın bir İran seyrüsefer işletmesi kurmasıyla ihlal edildiğini ve Şirinyan'ın 1200 lira zarar ettiği görülmüştür. Üstelik söz konusu zarar M. Ş. Aleksanyan Şirketi'nin kayıtlarına yazılmıştı. Buradan İran'daki girişimin aslında Şirketin bir operasyonu olduğu açığa çıkmıştır. Yine oturumda savcı, sırf Simonoviç hava oyunu oynasın diye Aleksanyan'ın teşvikiyle Mirakyan'ın valutacı bürosu açtığını kanıtlarıyla ispatlamış, Aleksanyan mahkemede buna cevap verememiştir. Aleksanyan'ın Zaptiye komisyonundaki ifadelerinden sonra Pera Ceza Mahkemesi'ndeki konuşmalarına geçildi. Mahkemede kendisine sorulan, Simonoviç'in borçlanmalarında ortağı Şirinyan kendisine başvurmadan neden başka valutacılar müracaat etmişti sorusuna, "ben İstanbul'dan uzaktaydım, geldiğimde de borsaya gidiyordum, bilmiyorum Şirinyan'a sorun" karşılığını vermişti. Yine, Selanik ve Yanya'ya seyahati sorulduğunda, Yuvan isimli bir Bulgar'ın var olduğunu iddia ettiği hazineyi bulmak amacıyla gittiğini ancak bir şey çıkmadığını, Selanik'e yolculuğuna gelince cıva madeni aramak için gittiğini ancak bulamadığını belirtmişti. Daha sonra Aleksanyan imzalı Simonoviç'e gönderilen mektuplar okunmuştur. Bazen demiryolu çalışmalarının yapıldığı yerlerden bazen de Selanik'ten yazılan mektuplar Aleksanyan'ın gerçekleri gizlediğini ortaya koymuştur. Mektuplardan birinde demiryolu işletmesinin iyi işler yaptığını belirtmiş ve fırsat olduğunda yeni işlerin yapılmasını önermiştir. Selanik'ten yazılan diğer bir mektup maden araştırmaları işi için imza attığını emri gereğince (Simonoviç) ayrıntılı çalışmalar yapmadan Selanik'ten ayrılmayacağını belirtmiştir. Aleksanyan'a göre mektuplar Simonoviç ile aralarında (Aleksanyan ve Şirinyan) bir ortaklığa işaret etmemekteydi. Mahkeme başkanı önceki oturumlarda olduğu gibi Simonoviç'e 65 bin liranın nerede olduğunu

sormuş ama yine cevap alamamıştır. Daha önce, yolsuzluğu kabul eden ancak hırsız olmadığını söyleyen Simonoviç, bu kez, “baskıyla söylediler, sözü avukatıma bırakıyorum”, şeklinde cevap vermiştir.

Simonoviç ve Papazyan’ın avukatları Kirkor Efendi, savunmasının hükümete ve bankaya hizmet ve müvekkillerinin beraati amaçlı olacağını belirttikten sonra müvekkillerinin bankanın diğer çalışanlarının yardımı olmadan yapacak kapasitelerinin olmadığını, altın liralara gümüş mecdiyelerle ikame edilmesini idarecilerin bilgileri dahilinde ve borsa operasyonlarını borsada kaybeden idarecilerin emriyle gerçekleştirdiklerini, iddia etmiştir. Yine, Galata’da valutacıların bürolarıyla Osmanlı Bankası binasının çok yakın olmasına rağmen Simonoviç’in binlerce konsolit ve diğer menkul değerler üzerinden oyun oynamasının banka yönetimi tarafından fark edilememesinin imkânsız olduğunu, Simonoviç’in itiraflarının zorla alındığını kanunlara göre ceza davalarında baskıyla alınan ifadelerin dikkate alınamayacağını, Simonoviç’in hapse çok zor şartlarda moral ve fizik olarak çöktüğünü, bu nedenle ilk başta itiraf etse de banka üst düzey idarecileri tarafından kendisine verilen sözler tutulmayıp suçun tek başına ona yüklenildiğini fark edince son sorgularında tüm gerçeği ortaya koyduğunu, vurgulamıştır. Müvekkillerine isnat edilen suçların yasanın¹⁴ 236’ncı maddesine göre güveni kötüye kullanmaya girdiğini ve bu maddenin azami bir yıl ceza öngördüğünü halbuki Simonoviç’in yaklaşık iki yıldır cezaevinde yattığını iddia etmiştir. Avukat Kirkor’un ifadelerinin tersine Simonoviç hapse soruşturma günleri dışında kendisini görmeye gelenlerle görüşebilmiş, parası karşılığında dışarıdan yiyecek getirebilmiştir.

Pertev Efendi bu kez sözü Agop Efendi’ye vermiştir. Osmanlı Bankası tercümanı, Simonoviç ve Papazyan’ın ilk itiraflarında doğruyu söyleyeceklerine (Allah için) yemin ettiklerini, başkalarının yardımını olmadan bu işi yaptıklarını banka çalışanlarını suçlamadan itiraf ettiklerini hatırlatmıştır. Sanıkların idarecilerin basit bir çek karşılık göstererek borsada spekülasyon için para aldıklarına dair iddialarına karşı, on yıldır bankada veznedar olarak çalışmalarına rağmen sanıkların ‘çek’ nedir bilmediklerini, Simonoviç haricinde herkesin bunun yasal ve olağan bir operasyon olduğunu bildiğini ve suç teşkil etmediğini iddia etmiştir. Memurlar ciro amacıyla gizlice çek veremezler çünkü çek karşılığı verilecek para için önce banka ödemeye izin vermeli ve banka kayıtlarına geçmelidir. Banka çalışanlarının banka haricinden diğer insanlar gibi bankada cari hesapları olabilir ve formaliteleri yerine getirdikten sonra kasadan para çekebilirler. Banka kurallarına aykırı olan hırsızlık ve yolsuzluktur. Sanıklar, genel borç kuponlarının iskonto işleminden yıllık 3-4 bin lira bankanın kâr elde ettiğini açıkladılar. Daha önce ifade ettiğim üzere bu iskonto işlemi yasal ve banka vadesi gelmeden iskonto ederek hissedarlarının parasını üretken kılarak işlerini kolaylaştırmaktadır. Yine, üstlerinin özellikle İstanbul Genel Müdür yardımcısı Émile Deveaux’nun teşvikiyle Simonoviç’in borsada oynadığından haberdar oldukları, Deveaux’nun kendisinin (Simonoviç) büyük para kaybettiğini bildiği, dolayısıyla zararın sorumlusunun kendisi olduğunu bildiği için Deveaux’nun, Simonoviç’e karşı yumuşak davrandığı iddiası yalandır. Soruşturma sırasında Simonoviç’e sorulduğunda 1-2 çalışan dışında -ki bunlar borsada spekülasyon yaptığını tahmin ediyorlardı- kimsenin bilmediğini, hiç ortağı olmadığını ve paraları tek kendisinin çaldığını söylemişti. Banka çalışanlarına özellikle de Deveaux’ya iftira attığının diğer bir kanıtı 1873 yılına kadar kayıplar önemsiz iken, Haziran-Kasım 1873 arasında büyük kayıplar olduğu süre zarfında Deveaux ve başveznedar Smythe Avrupa’da izinde olmalarıydı. Smythe izindeyken yerine abisi Simon Simonoviç bakmıştı. Simon’un gözünün önünde olanlardan habersiz olduğunu söylemek imkânsız, bu nedenle kardeşine anahtarları emanet etmesinin ve defterlerini kontrol etmemesinin sorumluluğundan kurtulamaz. Deveaux’nun valutacılar Levi ve Rosetto ile sık sık görüşmesine gelince bu ilişkiden yola çıkarak banka müdürü borsada spekülasyon yapmıştır demek saçma olacaktır. Tanınmış bir mali kuruluşun idarecisi sıfatıyla pek tabii bankanın mali hizmetleri için valutacılarla sıkı ilişkilerinin olması zorunludur”. Diğer taraftan Agop Efendi konuşurken, Mıgırdıç’ın abisi Simon araya girerek, hırsızlığın tespit edildiği akşam kardeşinin kendisine teslim edilmesi sebebinin, Banka idarecilerinin Mıgırdıç’ın kaçmasına fırsat vermek istemeleri olduğunu iddia etti. Şirin Şirinyan ve Mıgırdıç Aleksanyan’ın avukatı Toros Efendi’ye söz verildiğinde, banka dahi çok geç fark etmişken müvekkillerinin Simonoviç’in hırsız olmasından şüphelenmelerine imkân olmadığını iddia ederek beraat talep etmiştir.

Pertev Efendi bu kez M. Ş. Aleksanyan Şirketi defterlerinin tetkikine sözü getirmiştir. Toros Efendi müvekkillerinin müflis olmadıklarını defterlerini incelemeye gerek olmadığını ileri sürmüştür.

¹⁴ 9 Ağustos 1874 tarihli Ceza Kanunnamesi’ne atıf yapmaktadır. Düstur, Tertip 1, Cilt 1: 589.

Başkan muhasebe bilgisi olanları çağırarak defterleri mahkeme salonundaki masaya koydurtup defterlerdeki silme, yırtılma karalamaları incelemelerini istemişti. Çok sayıda kişi gelip incelemişler ve örneğin 17 bin liralık bir kaydın yanında bulunan Simonoviç isminin karalanarak Mıgırdıç Aleksanyan'ın adının yazıldığını tespit etmişlerdi. Başkan sanıkları afallatmak üzere önceki oturumlarda bir kısmını okuttuğu Şirinyan'ın Simonoviç'e yazdığı ve Simonoviç'le M. Ş. Aleksanyan Şirketi ortaklığını gün yüzüne çıkararak toplam otuz iki mektuptan geri kalanları bizzat kendisi okudu (Le Temps, 29.10.1875; Stamboul, 30.9.1875; La Turquie, 1.10.1875; Stamboul, 1.10.1875; Le Levant Herald, 6.10.1875; Le Publicatuer, 6.10.1875, İstikbâl, 6.11.1875 ve 8.11.1875).

2 Ekim Cumartesi günü on birinci oturumda, Agop Efendi söz alarak bir önceki oturumda (10'uncu) Simon Simonoviç'in hırsızlığın tespit edildiği akşam kardeşinin kendisine emanet edilmesini, Banka üst yönetiminin kardeşinin kaçmasına zemin hazırlamak amaçlı olduğu iddiasına tartışmaların sıcaklığında dikkat etmediğini, Simon'un amacının Genel Müdür Foster, müdür Deveaux, Von Haas, Auboyneaux, Smythe ve diğer üst düzey personelin hırsızlığa ortak olduklarını ima amaçlı olduğunu belirtmiştir. Agop Efendi'nin iddiasına göre, Simon'un ısrarlı yalvarmaları neticesinde yukarıda adı geçen idareciler Mıgırdıç'ı emanet etmişlerdi.

Mahkeme başkanı, M. Ş. Aleksanyan Şirketi'nin defterlerinin incelenmesi sonucunda, Osmanlı Bankası'nda şirkete cari hesap açıldıktan on gün içinde bankaya 10.800 lira yatırıldığının tespit edildiğini belirttikten sonra bu paranın kaynağını Şirinyan'a sormuş ama cevap alamamıştır. Pertev Efendi yine Şirinyan'a, "sorgunuzda demiryolu işi için Simonoviç'den 3-4 bin lira avans aldığınızı ifade etmişsiniz halbuki araştırma komisyonu defterlerinizde başkası adına kayıtlı, yüksek ihtimal Simonoviç'e ait (çünkü üzeri karalanmış) 17 bin lira tutarında kayıt tespit etti, ne diyorsunuz?" sorusuna yine cevap verememiştir. Mahkeme başkanının diğer bir aradığı cevap M. Ş. Aleksanyan Şirketi'nin adındaki M'nin Mıgırdıç Simonoviç'i, Ş'nin Şirinyan'ı ve Aleksanyan'nın da zaten aşikâr olarak Mıgırdıç Aleksanyan'a işaret edip etmediğiydi. Bir kez daha Şirinyan cevap vermemiş ve nasıl inanıyorsanız öyle olsun karşılığını vermiştir (La Turquie, 4.10.1875; Stamboul, 4.10.1875, Le Levant Herald, 6.10.1875; The Levant Herald, 13.10.1875).

5 Ekim Salı günü gerçekleşen 12'nci oturumda M. Ş. Aleksanyan Şirketi'nin ortaklarının baş harflerinden ve Şirinyan'ın Simonoviç'e yazdığı mektuplardan yola çıkarak ikisi arasında ortaklık olduğuna ilişkin mahkemenin sorusuna Şirinyan aralarında ortaklık olmadığını, şirketin Ticaret Kanunu'nun 30'uncu maddesinde¹⁵ zikredilen kolektif bir şirket olduğunu, adının önündeki isimlerin önem arz etmediği şeklinde kendisini savunmuştur. Ayrıca, mahkeme önceki oturumlarda cevabını aradığı Şirin Şirinyan ve Mıgırdıç Aleksanyan ile Mıgırdıç Simonoviç arasındaki ortaklığı birbirleriyle mektuplaşmalarını referans alarak –örneğin Şirinyan bir mektupta Simonoviç'e çalıştıkları bir iş için ikisinin güç yetiremeyeceklerini üçüncü bir şahsın gerekliliğini yazmıştı- ikrar etmeleri için çabalamış ancak inkâr etmekte diretmişlerdir. Mıgırdıç Simonoviç her zamanki gibi banka idarecilerinin yapılan işlemlerden haberdar olduklarını yeniden tekrarlamış, avukatı ise yaptığı itirafların ceza hukuku minvalinden "soyut ikrar/ikrar-ı mücerred" mahiyetinde olduğunu dolayısıyla suçluluğa bir kanıt olarak kabul edilemeyeceğini iddia etmiştir.

Osmanlı Bankası adına söz alan Agop Efendi, hırsızlık ilk tespit edildiğinde Simonoviç ve Papazyan'ın eylemlerini ikrar ettiklerini sonra Simonoviç'in beşinci sorgusunda Bankayı suçlamaya başladığını ve takip eden sekiz ve dokuzuncu sorgularında iftiralarını arttırdığını sonra mahkemede tekrar ilk ifadelerini tekrarlayıp suçu işlediğini itiraf ettiğini ne zaman ki çaldığı paralardan zararın yaklaşık 30 bin lira olduğu geri kalan 60 bin liranın akıbetinin belli olmadığı –aslında söz konusu miktarı saklıyorlardı- raporlanınca bu kez mahkemenin sorularına cevap vermeyi reddettiklerini ısrarla belirtmiştir.

On ikinci duruşmada Movses Papazyan'la ilgili ilginç bir gerçeklik ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede Movses'e mahkemede M. Ş. Aleksanyan Şirketi defterleri gösterildiğinde defterleri kendisinin tuttuğunu ve hiçbir hatalı kayıt olmadığına ısrarcı olmuştur. Soruşturma sonucunda Movses'e Ticaret Bakanlığı'ndan mühürlü ve pullu defterler yerine, boş defterler verildiği ve bunların

¹⁵ Kânunnâme-i Ticâriye, Düstur Tertip 1, Cilt 1, madde 30: 381. "Kollektif yani umumi tesmiye birle veyahud komandit yani sipariş tarihiyle münakid olan şirketlerin ticarethane marifetiyle veyahud şirketler beyninde yalnızca kendü imzalarıyle akd olunan senedatı muteberdir...".

üzerine kayıt tuttuğu, Şirinyan'ın yukarıda bahsettiğimiz ve defterlerin üzerine mürekkep döküldü vb. uydurma hikâyeden de haberdar olmadığı anlaşılmıştı. Mahkemede kendisine gösterilen defterlerin gerçek olduğunu zannetmesine karşı mahkeme başkanı önündeki defterlerin fabrikasyon olduğunu kendisine ifade etmiştir. Movses ise ısrarla “ben kayıtları düzgün tuttum, mahkeme ne iddia ediyorsa etsin” şeklinde karşılık vermiştir. Nihayet Pertev Efendi duruşmaların tamamlandığını ifade ettikten sonra üç dört gün içinde kararın açıklanacağını ilan etti (La Turquie, 6.10.1875; Stamboul, 6.10.1875; Le Levant Herald, 6.10.1875; The Levant Herald 6.10.1875; Stamboul, 7.10.1875; Le Levant Herald, 13.10.1875; The Levant Herald, 13.10.1875; Journal des Débats, 22.10.1875).

5 Ekim'deki son oturumun hemen birkaç gün sonrasında Mıgırdıç Simonoviç, Stepan Papazyan, Mıgırdıç Aleksanyan ve Şirin Şirinyan'ın avukatları Kirkor ve Toros Efendiler Divan-ı Ahkâm-ı Adliye'ye (Yargıtay- Cour de Cassation), Pera Ceza Mahkemesi'nin davayı yürütme tarzını protesto eden bir dilekçe sunmuşlardır. Avukatlar mahkemenin iddianamesiyle suçluların sorgularında beyan ettiklerinin aynı olmadığını, tüm suçun Simonoviç'in üzerine atılmaya çalışıldığını, mahkemenin Osmanlı Bankası lehine, müvekkilleri aleyhine tavır aldığını belirttiler. Bu meyanda avukatlar, Yargıtay'ın davayı Ceza Dairesi'ne havale ederek Pera Ceza Mahkemesi'nin dava görme usulünü incelemesini ve Ahkâm-ı Adliye'nin 4'üncü maddesine ve aynı kanununun 16'ncı maddesine dayanılarak davanın yeniden görülmesi ve başka bir mahkemeye havale edilmesi emrinin verilmesini rica etmişlerdir (Stamboul, 8.10.1875; Ceride-i Havâdis, 9.10.1875).

Davanın hükmünü açıklaması beklenirken bazı gazeteler sanıkların, üç aydan fazla hapis cezası alırlarsa Türkiye'de ceza usul kanunu (Usûl-ü Muhâkemât-ı Cezâiye Kanunu) olmadığı için teamül gereği davanın İstanbul Darülfünundaki Divan-ı Cinâyat'ta (Ağır Ceza) yeniden incelenmesi gerektiğine dair bir haber yapmıştır. Yine habere göre Divan-ı Cinâyat azami üç yıl hapse mahkûm etmekte olup ancak söz konusu süre daha uzun olursa, hüküm İstanbul'daki Adliye Nezareti bünyesindeki Divân-ı Ahkâm-ı Adliye'ye (Divân-ı Temyiz) götürülmesi gerekmektedir (Le Levant Herald, 20.10.1875; Journal des Débats, 28.10.1875).

Nihayet Pera Ceza Mahkemesi 26 Ekim günü kararını açıklamıştır. Buna göre;

1- Başfail Mıgırdıç Simonoviç ve baş işbirlikçisi Stepan Papazyan Ceza Kanunu'nun 222. maddesi 3. fıkrasının “eğer hırsız, hizmet ettiği kişinin aleyhine bir yolsuzluk yaparsa üç yıla cezalandırılır” hükmü gereği üçer yıl,

2- Mahkemenin yolsuzluk suçuna yataklık yaptıklarına karar verdiği Şirin Şirinyan ve Mıgırdıç Aleksanyan yine Ceza Kanunu'nun 230. maddesi hükmü gereği “her kim ki bilerek hapisle sonuçlanacak bir hırsızlığa yataklık ederse aynı şekilde 3 yıl ceza alır” hükmü gereğince üçer yıl,

3- “M. Ch. Aleksanyan ve Ort. Şirketi” muhasebecisi Movses Papazyan, Simonoviç'in çaldığı paraları borsa spekülasyonunda kullandığı ve defterlerde tahrifat yaptığı gerekçesiyle dört ay,

4- Osmanlı Bankası eski çalışanı olup Simonoviç'ten ne rehin ne de bir senet karşılığı olmaksızın yüklü miktar para almakla suçlanan Karabet Sakayan, bir ay,

Hapse mahkûm edildiler.

5- Suç ortaklığı şüphesiyle yargılanan Küçegül, Ohannes Mirakyan, Menteş, Simon Simonoviç ve Margosyan ise suçsuz bulunarak serbest bırakıldılar ve ödemekle yükümlü oldukları kefalet akçesi iptal edildi. Ancak mahkeme başkanı tüm bu isimlerin üzerinde büyük şüphe olduğunu ifade etmiştir.

6- Ayrıca Pertev Efendi, bankanın talebi üzerine yediemine verilen Simon Simonoviç'in Ortaköy'deki evine konan haczin -evin Osmanlı Bankası'ndan çalınan paralarla inşa edildiği mahkeme tarafından tespit edilemediğinden- kaldırılması kararını açıkladı.

7- Ceza Kanunu'nun 46 ve 230'uncu maddeleri gereği kayıp yaklaşık 95 bin liranın, 75 bin lirasının Mıgırdıç Simonoviç'den tahsil edilmesine, eğer ödeyemezse Ş. Şirinyan ve M. Aleksanyan'dan tahsil edilmesine,

8- 2004 adet Pinard tahviline karşılık gelen 19 bin 400 liranın ise Stepan Papazyan tarafından ödenmesi; eğer Papazyan ödeyemezse Ş. Şirinyan ve M. Aleksanyan'ın ödemesi hükme bağlanmıştır. Ayrıca, Sakayan'ın Simonoviç'ten aldığı 5 bin lirayı bankaya geri ödemesi kararlaştırılmıştır. (Stamboul, 27.10.1875; La Turquie, 27.10.1875; The Levant Herald, 27.10.1875; Journal des Débats,

28.10.1875; Cerîde-i Havâdis, 28.10.1875; Vakit, 28.10.1875; Basîret, 29.10.1875; Le Publicateur 3.11.1875; Le Levant Herald, 03.11.1875). Bu arada Simonoviç karara itiraz ederek istinafa/üst mahkemeye gideceğini belirtti. Levant Herald gazetesinin İngilizce ve Fransızca nüshalarında üç yıllık hapis Ceza Kanunu'nun hırsızlık suçu için kabul ettiği en yüksek ceza olduğunu ancak mahkemede genel kanaatin suçun önemine karşılık verilen cezanın hafif kaldığı iddia edilmiştir. Diğer taraftan mahkumların içeride yattıkları süre dikkate alınacaktı (The Levant Herald, 27.10.1875; Le Levant Herald 03.11.1875).

Kasım 1875'in ilk günlerinde gazetelerde 11 Kasım'da davanın İstanbul'daki istinaf mahkemesinde (Appeal Court/ Cour d'Appel) görüleceği haberi geçilmiş (Stamboul, 8.11.1875) ancak Ocak 1876'nın son günlerinde hala dava istinafa gitmemişti. 26 Ekim'de Pera Ceza Mahkemesi'nin açıkladığı hükmün sanıklara aradan iki ayı aşkın süre geçtikten sonra ocak ayının ilk günlerinde resmi olarak kopyasının gönderilmesi gecikmenin sebebi olarak yorumlanmıştır. Bu davada özellikle İstanbul Galata'da basılan Stamboul Gazetesi, mahkemenin sanıklara ve avukatlarına arzu ettikleri gibi savunma hakkını tanımayarak engellediği şeklinde haberler yapmıştır (Stamboul, 29.01.1876). Nihayet, mayıs ayının ilk günlerinde aradan beş ay geçtikten sonra gazetelerde davanın 15 Mayıs'ta istinafta görülmeye başlanacağı haber verilmiştir (Stamboul, 9.5.1876; The Levant Herald, 10.5.1876).

İlk duruşma gazetelerde yazıldığı gibi İstanbul'daki istinaf mahkemesinde 15 Mayıs'ta Subhi Paşa'nın başkanlığında gerçekleşmiştir. Pera Ceza Mahkemesi'nin kararı bir buçuk saat okunduktan sonra davalıların, Pera Ceza Mahkemesi'nin olumsuz yanıt verdiği Osmanlı Bankası personelinin mahkemeye çağrılıp dinlenmeleri talepleri, istinaf mahkemesi tarafından kabul edilmiş ve ikinci oturumun tarihi 22 Mayıs olarak tespit edilmiştir (Stamboul, 16.5.1876, Le Publicateur, 24.5.1876). İstinaf mahkemesine gelip ifade verecek olan banka personeli; banka başveznedarı Smythe, bankanın iş adamı kimlikli personeli A. Foltz, idareci S. Balmont ve İstanbul müdürü E. Deveaux idi (Stamboul, 17.5.1876). 22 Mayıs'ta istinafta ikinci oturumda, Osmanlı Bankası avukatı Hasan Fehmi Efendi'nin iddiaları okunmuş, Mıgırdıç Simonoviç'in avukatı Kirkor Efendi ise müvekkilinin suçsuz olduğunu ispatlamaya çalıştığı bir savunma yapmıştır. Bu manada Kirkor Efendi daha önce Pera Ceza Mahkemesi'ndeki savunmasını tekrar etmiş; banka idaresinin konsolidin piyasa fiyatını istikrarlı kılmak için alıp sattıklarını ancak başarısız olduklarından bankanın hayli zarar ettiğini, Simonoviç'in onların izniyle zararı telafi amacıyla borsada oynadığını ama zarar ettiğini, nihayet banka idaresinin Simonoviç ile görüşerek bu zarardan kendisinin sorumlu olduğuna dair açıklama yapmasını (Simonoviç'ten) talep ettiklerini iddia etmiştir. Yine Simonoviç'in ilk anda Zaptiye Nezareti'ne teslim edilmeyip abisine teslim edilmesini Simonoviç'in kaçması için fırsat verildiğinin ve yolsuzluğun üst yönetimle ittifak halinde olduklarının ispatı olduğunu bir kez daha iddia etmiştir. Ayrıca, zimmet fiilinin ortaya çıkmasından on beş gün evvel başveznedar Smythe'in M. Smonoviç'in tuttuğu yevmiye defterini değiştirerek sanığa yeni bir usulle kayıt tutmasını talep ettiğini sanığın tutuklandığı sırada Smythe'in eski defteri alıp bu zamana kadar sakladığını dile getirmiş, Bankanın avukatı bu iddiayı yalanlamıştı. Zaptiye Nezareti'nde oluşturulan komisyon diğer banka memurlarının da sorgulanmasını talep ettiğinde bankanın Mıgırdıç Simonoviç'in kardeşi Simon'un dışındakileri reddettiğini, banka idaresinin müvekkili Simonoviç'e konuşmaması için para teklif ettiklerini, kısa sürede kendisini kurtaracakları sözü verdiklerini, eğer dediklerini yapmaz ise kendisine her gün zulmedeceklerini ellerinden kimsenin kendisini kurtaramayacağı tehdidinde bulduklarını iddia etmiştir. Yine Kirkor Efendi, Osmanlı Bankası'nın hissedarları toplantısında zararın geçen senenin gelirinden kapatılacağına ilişkin karar alınmasına rağmen Simonoviç'in hırsız ilan edilerek verilen sözlerin yerine getirilmediğini, beyan etmiştir (Basîret, 24.6.1876).

Kirkor'un ardından Osmanlı Bankası'nın avukatı Fehmi Efendi'nin itiraz niteliğinde cevabı savunma dilekçesinden sonra Kirkor Efendi'nin cevap verme talebine karşı Mahkeme Başkanı Suphi Efendi oturumu sonlandırmış ve gelecek celsenin tarihinin gazetelerde ilan edileceğini ifade etmiştir (Stamboul, 23.5.1876). Stamboul gazetesinin 6 Haziran tarihli haberinde üçüncü celsenin, mahkemenin bir gün evvel (5 Haziran) toplanması gerekirken Osmanlı Bankası'nın Hamsin Yortusu (Pantekot) dini bayramı nedeniyle mahkemeye katılamayacağını belirtmesi nedeniyle ertelendiğini, 12 Haziran'da üçüncü oturumun gerçekleşmesine karar verildiğini okurlarına duyurmuştur. Ancak aynı gazetenin 8 Haziran tarihli nüshasında Simonoviç'in 6 Haziran'da resmi bir bilgilendirme olmadan salıverildiği, 9 Haziran tarihli haberinde ise Stepan Papazyan'ın Simonoviç ile aynı günde tahliye edildiği haberini geçmiştir. Aynı gazete 13 Haziran tarihinde adı geçen iki mahkûmun, Sultan V. Murad'ın tahta çıkışı (30 Mayıs 1876) şerefine cezalarının üçte biri affedilerek yüz elli mahkumla

beraber salıverildikten sonra sebebi açıklamaksızın tekrar hapse girdiklerini bildirmiştir. Haziran ayı başlarında yapılması gereken üçüncü celseyle ilgili yerli ve yabancı gazetelerde hiç haber yapılmamıştır. Ancak, 2 Temmuz tarihinde Basiret gazetesinde davayla ilgili bir haberde sanık avukatlarının iddialarına karşı Fehmi Efendi'nin itirazî savunmasına karşılık Kirkor Efendi'nin hazırladığı reddiyeye yer verilmiştir. Aradan dört ay geçtikten sonra 10 Ekim 1876 tarihli La Turquie gazetesinde istinaf mahkemesinin 11 Ekim'de (1 gün sonra) davayla ilgili kararını, kamuya açık gerçekleşecek bir duruşma sonrasında, vereceğini ilan etmiştir. Ancak Simonoviç yolsuzluğu ile ilgili en son, Stamboul gazetesinin 25 Ocak 1877 tarihli nüshasında tüm sanıkların hapisten çıktıklarına dair haberler yer almıştır. Bu tarihten sonra konuyla ilgili hiçbir bilgi yerli ve yabancı basında görülmektedir. Davanın Pera Ceza Mahkemesi'nde tamamlandığı 5 Ekim 1875'ten istinafta görülmeye başladığı 15 Mayıs 1876 tarihi ve sonrasında suçluların salıverildikleri 25 Ocak 1877 tarihleri arasında Osmanlı başkentinde arka arkaya yaşanan olaylar, istinaf sürecinde davayla ilgili basında yaşanan bilgi kesintilerini açıklamaktadır. Şöyle ki, 6 Ekim 1875'de moratoryum ilan edilmiş; tarihimizde Suhte Ayaklanmaları olarak bilinen medrese öğrencilerinin 10 Mayıs 1876'da başlattıkları kalkışma 30 Mayıs'ta bir darbeye Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesine meydan vermiş; ardından 4 Haziran'da tutuklu haldeyken Sultan Abdülaziz öldürülmüş; Çerkez Hasan Paşa öldürülen (eniştesi) padişahın intikamını almak için 15 Haziran'da yaptığı baskında iki bakanı öldürmüş; 17 Haziran'da idam edilmiş; 31 Ağustos 1876'da Sultan V. Murad tahttan indirilmiş ve yerine II. Abdülhamit tahta oturtulmuş; ve nihayet 23 Aralık 1876'da Kanun-i Esasi ilan edilmiştir. Dikkatli bir gözle bakıldığında 5 Ekim 1876 tarihinde Pera Ceza Mahkemesi'nde duruşmaların tamamlandığı kararının açıklanmasından Simonoviç ve suç ortakların salıverildiği Ocak 1877 arasında on altı ayda başkent İstanbul'da ona yakın, ülkenin kaderini değiştirecek vaka yaşanmıştır. Böyle bir ortamda basın ve Babiali'nin Simonoviç davasıyla ilgilenmesini beklemek yersiz olacaktır.

4. Pera Ceza Mahkemesi ve Osmanlı Bankası'na Yönelik Basın Eleştirileri

Simonoviç ve işbirlikçilerinin yaptıkları yolsuzluk vesilesiyle gazetelerde Osmanlı Bankası'na yönelik eleştirel yazılar da neşredilmiştir. Bu manada özellikle *Stamboul* ve genelde onu referans alan *Le Publicateur* gazeteleri öne çıkmaktadır. Hatta bu olayı bahane eden çıkar grupları bankayı köşeye sıkıştırmaya çalışmışlardır, denebilir.

Banka yolsuzluğunda tarafsız kalan *The Levant Herald* gazetesi bu olayı Bankanın denetim zaafına ve aylık on iki lira maaş alan bir memura büyük meblağları emanet etmesine bağlamıştır (*The Levant Herald*, 3.12.873). *La Turquie* gazetesi iki gün sonraki sayısında *The Levant Herald* gazetesinin yukarıdaki görüşlerini okurlarıyla paylaşarak aynı görüşte olduklarını haber yapmışlardır (*La Turquie*, 5.12.1873). Aynı gazete birkaç gün sonra banka yönetiminin zaaflarından dem vurmüş olayla ilgili hiçbir karanlık noktanın kalmaması gerektiğini yazmıştır. Ancak bu şekilde yurt dışındaki hissedarların çıkarları korunmuş, bankaya olan güven temin edilmiş olacaktır (*La Turquie*, 8.12.1873). Gazetenin banka yönetimin töhmet altında bırakan ve üzerinde soru işaretleri yaratan bu iddiasına karşı *The Levant Herald* 10 Aralık tarihli haberinde *La Turquie* gazetesini suçlayarak daha gerekli tahkikatlar yapılmadan ve dava görülmeye başlamadan, taraflardan birine karşı olumsuz kamuoyu yaratacak basın ilkelerine sığmayan yayın yapmasını eleştirmiştir. Ancak yukarıda ifade ettiğimiz gibi bu gazete birkaç gün önce benzer ama soğukkanlı bir haber yapmış hatta *La Turquie* gazetesi bu yazıyı referans almıştı.

Yayın politikası sürmekte olan hukuk davalarını yansıtmak olan *Le Publicateur* gazetesi sanıkların iddialarını referans alarak yolsuzluğun üç yıl geriye gittiğini ve Osmanlı Bankası'nın iyi yönetilmediğini iddia etmiştir. Halbuki banka idaresi yukarıda geçtiği gibi önceden yapılan hırsızlığın küçük miktarlar olduğunu, asıl zimmetin Haziran-Kasım 1873 zaman diliminde banka müdür yardımcısı ve başveznedarın izinde oldukları sırada gerçekleştiğini iddia ettiği halde gazete banka idaresinin bu iddiasını dikkate almamıştır. Bu gazete konuyla ilgili haberlerini genelde Stamboul gazetesine referansla yapmıştır (*Le Publicateur*, 1.9.1875). Yine aynı gazete başka bir sayısında Pera Ceza Mahkemesi'nin sanıklara kendilerini ifade etmeleri olanağı vermediğini, Osmanlı Bankası'nı temsil edenlerin yüksek sesle sanıkları bastırdıklarını ve mahkemenin buna çanak tuttuğunu, Simonoviç suçluysa, bankanın da olayı görmezlikten gelmesi nedeniyle bir o kadar suçlu olduğunu iddia etmiştir (29.9.1875). Gazete, Simonoviç yolsuzluğunun duruşmaları bittikten bir gün sonra bu kez Banka idarecilerinin yargılanmaları gerektiğini çünkü mubayaacı ve valutacıların oyun yeri haline gelen bankanın sadece yöneticilerinin bu durumdan haberleri olmadığını iddia etmiştir (6.10.1875). *Le*

Publicateur gazetesi duruşmalar sonlandıktan sonra neşrettiği bir makalede önceki eleştirilerini tekrar ederken, acilen bir savcılık makamı ihdas edilmesini ve bir ceza usul kanunu çıkarılmasını da salık vermiştir (13.10.1875).

Stamboul gazetesi davanın görülmeye başladığı eylül ayına gelindiğinde bankaya olan husumetini en üst seviyeye çıkarmıştır. Gazete hırsızlık olayını bankacılık tarihinde görülmemiş bir vaka olarak tanımlamış, yıllarca fark edilmemesini, bankanın düşük ücret politikasını öne çıkarmıştır (20.9.1875).

Gazetenin başka bir haberinde, bankanın devletin ticari gücünü şubeler tesis ederek arttırması gerekirken yapmadığını, ticari potansiyeli zaten yüksek yerlerde şubeler açtığını, yine pahalı hizmet vererek hazineyi zarara soktuğunu, faaliyet gösterdiği piyasalarda da yerel ticarete destek olacağına büyük sermayesiyle ezdiğini ve saf dışı bıraktığını iddia etmiştir. Fark edileceği gibi bu tür eleştiriler yolsuzlukla alakalı olmayıp yeri gelmişken bankayla başka hesapları görmek amaçlı olduğunu düşündürmektedir. Aynı yazıda, banka idarecilerinin çalışanları borsa oyunlarına teşvik ettiklerine dair Simonoviç'in iddialarını mahkemenin dikkate almadığını iddia etmiştir (25.9.1875). Gazete yine bir haberinde bankanın bağımsız bir iç kontrolü, kendi personeli dışında iki üç dile vakıf seçkin murakıpları olsaydı hırsızlığın erken fark edilebileceğini iddia etmiştir. Ayrıca Osmanlı Bankası'nın ticareti teşvik için asla risk almadığını, parasını kendi rutin operasyonlarına hasrettiğini öne sürmüştür (28.9.1875). Gazete bir başka yayınında yukarıdaki benzer iddialarla beraber Pera Ceza Mahkemesi Başkanı Pertev Efendi'yi suçlamış, Osmanlı topraklarında gerçek bir savcılık makamı mevcut olmadığından başkanın kendisini savcı yerine koyduğunu, bankanın argümanlarını hiç sorgulamadan kabul ettiğini iddia etmiştir. Aynı yayında, isim vermeden bir avukatın gazeteye gönderdiği bir mektup alıntılanmıştır. Avukat mektupta Pertev Efendi'nin gazetelerin dava celselerine ilişkin yanlış, çarpıtılmış haberler verdiklerini ve taraf tutuklarından yakındığını öne sürmüştür (4.10.1875).

Yolsuzluk davasıyla ilgili bankanın yanında yer alan *Le Levant Herald*, *Le Courrier d'Orient* (*Doğu Postası*) gazetesinden alıntı bir haberle, bir banka müdürünün yolsuzluk yapmak için veznedar yardımcısı ile işbirliği yaptığına ihtimal vermenin saçma olduğunu, konumu gereği yolsuzluk yapmak istese daha farklı ve daha büyük miktarları zimmetine geçirecek yolları deneyebileceğini, zaten Simonoviç'in ilk sorgusunda zimmetine para geçirdiğini tüm açıklığıyla itiraf ettiğini, iddia etmiştir (Le Levant Herald, 29.9.1875).

Diğer taraftan Osmanlı Bankası'na yönelik bir tepki de Sadrazam Mahmud Nedim Paşa'ya aittir. Simonoviç yolsuzluğunu gerekçe göstererek Osmanlı Bankası'na güven duymadığını itiraf etmişti. Bu bağlamda, Mahmud Nedim Paşa 6 Ekim 1875'te dış borçlarla ilgili moratoryum ilan ederken -Simonoviç davası vesilesiyle banka çalışanlarının bir kısmının borsada spekülasyon yaptıklarının açığa çıkması nedeniyle- Osmanlı Bankası'nı önceden bu karardan haberdar etmemiştir. Sadrazam bu güvensizliğini Osmanlı Bankası İstanbul İdare Meclisi üyesi ve İstanbul Genel Müdürü Morgan H. Foster'in (1871-1889) yardımcılığını yapan Richard Edwards'a ifade etmiştir (Clay, 2000: 305).

Sonuç

Osmanlı Bankası'nın mağdur olduğu başrolde Mıgırdıç Simonoviç ve işbirlikçisi simsarların karıştığı yaklaşık 95 bin lira tutarındaki zimmet vakası bankacılık tarihinin yüksek meblağlı dolandırıcılıklarından biridir. Yolsuzluk vezne birimi çalışanlarından Mıgırdıç Simonoviç'in, Bankanın nakit veya kıymetli evraklarını kullanarak borsa spekülasyonu, muhtelif inşaat, ihale vb. eylemlerinin bir süre sonra banka yetkililerinin farkına varmalarıyla açığa çıkmıştır. Kasım 1873 tarihinde açığa çıkarılması ve Babıali'nin haberdar edilip soruşturma başlatılmasından sonra yargılama süreci aradan yaklaşık iki yıl geçtikten sonra Eylül 1875'te başlamıştır. Banka, Zaptiye ve daha sonra oluşturulan komisyonların çalışmalarıyla hırsızlığın yöntem ve incelikleri gün yüzüne çıkarılmıştır. Zanlılar, *M. Ş. Aleksanyan ve Ortakları* adıyla bir paravan şirket kurmuşlar, akabinde söz konusu şirket adına Osmanlı Bankası'nda cari hesap açıp bu hesaptan şirkete fon aktarmışlardır. Zanlıların çaldıkları fonlarla borsada spekülasyon yaptıkları, bir takım maden, demiryolu ihaleleri aldıkları görülmektedir. Zanlılar çaldıkları paraları muhtelif girişimlerde batırdıkları izlenimi vermek isteseler de aslında üstlendikleri demiryolu, maden vs. işlerden para kazandıkları anlaşılmaktadır. Nitekim Mıgırdıç Simonoviç'in abisi Simon'la beraber Ortaköy'de bir ev yaptırmasından, Ermenilere ait bir tiyatro ve okul için para harcamasından anlaşılıyor ki bu şahıs soruşturmalarda gündeme gelen

tutarlardan daha büyük meblağları kazanmıştı. Bu minvalde okul aile birliğinde bulunduğu *Tarkmançats* adlı Ermeni okuluna tutuklandıktan sonra mali destek sağlayamayınca okul kapanmıştır. Aylık on iki lira ücret alan sıradan bir çalışanın bu işleri yapabilmesi mümkün değildir. Bu nedenle banka, memurlarına yeterli adil ücreti vermediği dolayısıyla hırsızlığa yolsuzluğa teşvik ettiği, gerekli denetimleri etkin işletemediği vb. eleştirilere maruz kalmıştır.

Osmanlı Bankası idaresinin iddiasına göre hırsızlık 1870 yılına kadar geriye götürülebilirdi ancak küçük miktarlarda seyretmişti. Banka yönetim, Müdür Yardımcısı É. Deveaux ve başveznedar Smythe'in izinde oldukları bir aylık bir zaman diliminde Simonoviç ve suç ortaklarının zimmetin çapını büyüttüklerini öne sürmüşlerdir. Hırsızlık açığa çıktıktan sonra Mıgırdıç Simonoviç sorgularında eylemi nasıl gerçekleştirdiğini ikrar etmiştir. Diğer taraftan çaldığı paraları batırdığını söylemiştir. Ancak yapılan bilirkişi analizlerinde borsada yalnızca 30 bin lira kaybedildiği geri kalan paranın zanlılarda olduğu kanaati hâsıl olmuş kalan yaklaşık 65 bin liranın nerede olduğu mahkemede zanlılara sorulunca Simonoviç ve ortakları saldırganlaşmış, hapiste eziyet gördükleri, kendilerine avukat ve mahkemede savunma hakkı verilmediği vb. iddialarla mağdur rolünü oynamaya, banka üst yönetimini, borsada oynadıklarından haberdar oldukları hatta kendilerini bizzat onların teşvik ettikleri iddiasıyla, suçlamışlar, mahkeme tarafından belgeler önlerine koyulduğunda avukatımız cevap versin, ya da mahkemeyi reddediyorum, araştırma komisyonları yanlış, iş bilmez şahıslardan müteşekkildir vb. bahanelerin arkasına sığınmışlardır.

Diğer taraftan yargılama sürecinde bir gerçek de ortaya çıkmıştır. Banka bizzat istihdam ettiği mali araçlar vasıtasıyla Galata Borsası'nda hava oyunlarından para kazanmıştır. Ancak bu sanıkların iddialarının doğruluğunu kanıtlamamaktadır. Banka üst yönetimi bu işi kurum adına yaparlarken, zanlılar banka parasıyla kendilerini paravan şirketleri üzerinden fonlayarak zimmet suçu işlemişlerdir.

Bir diğer husus, Simonoviç yolsuzluğuyla ilgili tarihi tevafuklarla karşılaşmaktayız. Suçun tespit edildiği Kasım 1873'ten davanın mahkemeye intikal ettiği 6 Eylül 1875 tarihleri arasında Babıali yeni bir banka tesisi arayışına girmiş; Pera Ceza Mahkemesi 5 Ekim 1875'te davanın oturumlarının tamamlandığını ilan ettikten bir gün sonra Babıali moratoryum ilan etmiş; 6 Eylül'de davanın ilk duruşması başlamadan 10 gün önce Rusofil olarak bilinen M. Nedim Paşa sadrazamlığa getirilmiş, yine dava istinafta 15 Mayıs 1876'da yeniden görülmeye başlamasından üç gün önce Sadrazam azledilmiştir. Tüm bu kesişmelerin tesadüfen olmadığı kanaati oluşmaktadır.

Ayrıca, yolsuzluk olayıyla ilgili her bir dava celsesini sırasına göre en geniş şekilde okurlarına aktaran *La Turquie* ve *Stamboul* gazetelerinden ilki Osmanlı Bankası'nın yanında durarak sanıkları suçlamış, ikincisi daha nesnel görünüp ancak satır aralarında Osmanlı Bankası üzerinde okuyucuda soru işareti uyandıracak bilgiler vererek Bankaya yönelik önyargıları kaşımıştır. Nitekim on ikinci oturumda sanık avukatlarından Kirkor Efendi, Banka idarecilerinin yolsuzluktan haberdar oldukları iddialarını destekleyen *Stamboul* gazetesinin adını zikretmiştir. Yine, olayı haber yapan basında buna bağlı olarak eksik, yanlış veya çelişkili bilgi aktarma gibi nahoş tavırlar hissedilmektedir. Örneğin *Stamboul* gazetesine mektup gönderen bir avukatın serzenişleri bu minvaldedir. *Le Publicateur* (13 Ekim 1875) gazetesi de aynı şekilde mahkemenin tavırlarını ve bankayı suçlayarak davayı etkilemeye çalışmışlardır.

Diğer taraftan devletin olayı en ince ayrıntısına kadar takip ettiği, zimmet olayında çok geri planda olan birinin büyük devletlerin başkentlerinde takip edilmesinden ve dışişleri yazışmalarından gözlemlenebiliyor. Duruşmaların tam da Osmanlı Bankası yerine daha fazla hazineye yardımcı olacak bir banka kurma çalışmalarına rast gelmesi, Babıali'nin Simonoviç yolsuzluğunu Bankaya karşı bir koz olarak kullanma arzusunun işareti olmalıdır. Osmanlı Bankası tercüme odası şefi olan ve dava sürecinde mahkemede banka adına savunma ve konuşma yapan Agop Kazazyan Efendi'nin yolsuzluk olayı kapandıktan sonra, Sultan II. Abdülhamit'n saltanatı döneminde kurulan Mehmet Said Paşa (1884) ve Kamil Paşa kabinelerinde (1888) maliye nazırlığı, yine 1890 yılında Kamil Paşa kabinesinde hazine-i hassa nazırlığı (Padişahın şahsi gelir ve giderinin takip edildiği nazırlık) görevine getirilmiş olması, oldukça dikkat çekicidir. Bunun nedeninin, Osmanlı Bankası'nın tercüme odası şefi olarak yazışmaları ve iç işleyişi bildiği düşünülen Agop Efendi'nin tecrübesinden faydalanmak ve hazine-banka ilişkilerinde bir devlet bankası olarak Osmanlı Bankası'nın adımlarını yakından takip etmek, hazine aleyhine bankadan kaynaklanacak suistimallerin önünü almak olduğunu düşünüyoruz.

Davanın istinafta görüldüğü dönemde sadece iki gazetede davanın seyriyle ilgili çok az bilgi verilmiş, nihayet Stamboul gazetesinin Ocak 1877 tarihli nüshasında sanıklarının tümünün salıverildikleri haberi geçilmiştir. Bunun nedenin yukarıda da belirttiğimiz gibi Osmanlı toplumsal ve siyasal hayatında derin yaralar açan siyasî ve ekonomik gelişmeler olmalıdır.

Kaynakça

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Sadaret Divan Mukavelenameler (A.DVN.MKL), 4/8

Bab-ı Ali Evrak Odası Evrakı (BEO), 2670/200245; 2672/200389; 2765/207328

Hariciye Nezareti Hukuk Kısmı Evrakı (HR.H), 115/9

Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı (HR.MKT), 818/27; 821/44; 821/55; 823/18

Hariciye Nezareti Londra Sefareti Evrakı (HR.SFR.3), 205/ 6; 205/39; 207/22

Hariciye Nezareti Tahrirat Evrakı (HR.TH), 324/73

Hariciye Nezareti Tercüme Odası Evrakı (HR.TO), 378/41,56, 60, 63; 457/46

İrade Hususi (İ.HUS), 130/85

İrade Ticaret ve Nafia Evrakı (İ.TNF), 14/26

Sadaret Mukavelenameler (A.DVN.MKL), 4/8

Gazeteler

Eski Harflerle Basılı Gazeteler

Basîret, yıl 4, sayı no. 1094, 1 Aralık 1873

-----, yıl 4, sayı no. 1100, 8 Aralık 1873

-----, yıl 5, sayı no. 1145, 2 Şubat 1874

-----, sayı no. 1160, 20 Şubat 1874

-----, sayı no. 1647, 29 Ekim 1875

-----, sayı no. 1847, 24 Haziran 1876

-----, sayı no. 1854, 2 Temmuz 1876

Cerîde-i Havâdis, sayı no. 2489, 10 Haziran 1874

-----, sayı no. 2621, 14 Kasım 1874

-----, sayı no. 2872, 7 Eylül 1875

-----, sayı no. 2874, 9 Eylül 1875

-----, sayı no. 2875, 10 Eylül 1875

-----, sayı no. 2879, 16 Eylül 1875

-----, sayı no. 2886, 24 Eylül 1875

-----, sayı no. 2887, 25 Eylül 1875

-----, sayı no. 2900, 9 Ekim 1875

-----, sayı no. 2913, 25 Ekim 1875

-----, sayı no. 2916, 28 Ekim 1875

Hakâyık-ül Vekâyi, sayı no. 1037, 3 Aralık 1873

İstikbâl, sayı no. 24, 16 Eylül 1875

-----, sayı no. 38, 3 Ekim 1875

-----, sayı no. 64, 6 Kasım 1875

-----, sayı no. 67, 8 Kasım 1875

Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis, sayı no. 2333, 3 Aralık 1873

-----, sayı no. 2368, 13 Ocak 1874

-----, sayı no. 2382, 2 Şubat 1874

-----, sayı no. 2387, 7 Şubat 1874

-----, sayı no. 2397, 20 Şubat 1874

Şark, sayı no. 72, 20 Şubat 1874

-----, sayı no. 91, 16 Mart 1874

-----, sayı no. 168, 30 Haziran 1874

Takvîm-i Vekâyi, sayı no. 1628, 24 Aralık 1873

-----, sayı no. 1630, 1 Ocak 1874

-----, sayı no. 1641, 21 Şubat 1874

Vakit, sayı no. 94, 7 Eylül 1875

-----, sayı no. 95, 8 Eylül 1875

-----, sayı no. 138, 28 Ekim 1875

Latin Harfleriyle Basılı Gazeteler

American Register, sayı no. 370, 8 Mayıs 1875

Journal des Débats, 22 Ekim 1875

-----, 28 Ekim 1875

-----, 29 Ekim 1875

La Turquie, yıl 7, sayı no. 267, 3 Aralık 1873

-----, yıl 7, sayı no. 269, 5 Aralık 1873

-----, yıl 7, sayı no. 271, 8 Aralık 1873

-----, yıl 7, sayı no. 284, 23 Aralık 1873

-----, yıl 9, sayı no. 204, 7 Eylül 1875

-----, yıl 9, sayı no. 206, 9 Eylül 1875

-----, yıl 9, sayı no. 209, 12-13 Eylül 1875

-----, yıl 9, sayı no. 210, 14 Eylül 1875

-----, yıl 9, sayı no. 212, 16 Eylül 1875

-----, yıl 9, sayı no. 213, 17 Eylül 1875

-----, yıl 9, sayı no. 215, 19-20 Eylül 1875

-----, yıl 9, sayı no. 216, 21 Eylül 1875

-----, yıl 9, sayı no. 218, 23 Eylül 1875

-----, yıl 9, sayı no. 221, 26-27 Eylül 1875

-----, yıl 9, sayı no. 222, 28 Eylül 1875

-----, yıl 9, sayı no. 225, 1 Ekim 1875

-----, yıl 9, sayı no. 227, 4 Ekim 1875

-----, yıl 9, sayı no. 229, 6 Ekim 1875

-----, yıl 9, sayı no. 247, 27 Ekim 1875

- , yıl 9, sayı no. 2, 29 Ekim 1875
- , yıl 10, sayı no. 234, 10 Ekim 1876
- Le Français, no. 276, 8 Ekim 1875
- Le Levant Herald (Fransızca); cilt III, sayı no. 36, sayfa 321, 8 Eylül 1875
- , cilt III, sayı no. 37, sayfa 329-330, 15 Eylül 1875
- , cilt III, sayı no. 38, sayfa 337-338, 22 Eylül 1875
- , cilt III, sayı no. 39, sayfa 345-346, 29 Eylül 1875
- , cilt III, sayı no. 40, sayfa 354, 6 Ekim 1875
- , cilt III, sayı no. 41, sayfa 361-362, 13 Ekim 1875
- , cilt III, sayı no. 42, sayfa 368-369, 20 Ekim 1875
- , cilt III, sayı no. 44, sayfa 386, 3 Kasım 1875
- Le Publicateur, yıl 1, sayı no. 1, 1 Eylül 1875
- , yıl 1, sayı no. 3, 15 Eylül 1875
- , yıl 1, sayı no. 4, 22 Eylül 1875
- , yıl 1, sayı no. 5, 29 Eylül 1875
- , yıl 1, sayı no. 6, 6 Ekim 1875
- , yıl 1, sayı no. 7, 13 Ekim 1875
- , yıl 1, sayı no. 10, 3 Kasım 1875
- , yıl 1, sayı no. 24, 16 Şubat 1876
- , yıl 1, sayı no. 36, 24 Mayıs 1876
- Le Soir, sayı no. 2342, 11 Ekim 1875
- , sayı no. 2345, 14 Ekim 1875
- Le Soleil, 29.10.1875
- Le Temps, 29 Ekim 1875
- L'Événement, yıl 4, sayı no. 1286, 14 Ekim 1875
- Stamboul, yıl 1, sayı no. 1, 16 Ağustos 1875
- , yıl 1, sayı no. 19, 7 Eylül 1875
- , yıl 1, sayı no. 21, 9 Eylül 1875
- , yıl 1, sayı no. 24, 13 Eylül 1875
- , yıl 1, sayı no. 25, 14 Eylül 1875
- , yıl 1, sayı no. 27, 16 Eylül 1875
- , yıl 1, sayı no. 30, 20 Eylül 1875
- , yıl 1, sayı no. 31, 21 Eylül 1875
- , yıl 1, sayı no. 33, 23 Eylül 1875
- , yıl 1, sayı no. 35, 25 Eylül 1875
- , yıl 1, sayı no. 36, 27 Eylül 1875
- , yıl 1, sayı no. 37, 28 Eylül 1875
- , yıl 1, sayı no. 39, 30 Eylül 1875

-----, yıl 1, sayı no. 40, 1 Ekim 1875
 -----, yıl 1, sayı no. 42, 4 Ekim 1875
 -----, yıl 1, sayı no. 44, 6 Ekim 1875
 -----, yıl 1, sayı no. 45, 7 Ekim 1875
 -----, yıl 1, sayı no. 46, 8 Ekim 1875
 -----, yıl 1, sayı no. 48, 11 Ekim 1875
 -----, yıl 1, sayı no. 50, 13 Ekim 1875
 -----, yıl 1, sayı no. 59, 23 Ekim 1875
 -----, yıl 1, sayı no. 61, 26 Ekim 1875
 -----, yıl 1, sayı no. 62, 27 Ekim 1875
 -----, yıl 1, sayı no. 65, 30 Ekim 1875
 -----, yıl 1, sayı no. 71, 8 Kasım 1875
 -----, yıl 1, sayı no. 95, 6 Aralık 1875
 -----, yıl 1, sayı no. 137, 29 Ocak 1876
 -----, yıl 1, sayı no. 169, 7 Mart 1876.
 -----, yıl 1, sayı no. 221, 9 Mayıs 1876.
 -----, yıl 1, sayı no. 222, 16 Mayıs 1876
 -----, yıl 1, sayı no. 223, 17 Mayıs 1876
 -----, yıl 1, sayı no. 233, 23 Mayıs 1876
 -----, yıl 1, sayı no. 235, 25 Mayıs 1876
 -----, yıl 1, sayı no. 244, 5 Haziran 1876
 -----, yıl 1, sayı no. 245, 6 Haziran 1876
 -----, yıl 1, sayı no. 247, 8 Haziran 1876
 -----, yıl 1, sayı no. 248, 9 Haziran 1876
 -----, yıl 1, sayı no. 251, 13 Haziran 1876
 -----, 25 Ocak 1877.

The Levant Herald (İngilizce), cilt II, sayı no. 45, sayfa no. 357-358, 3 Aralık 1873

-----, cilt II, sayı no. 46, sayfa no. 367, 10 Aralık 1873
 -----, cilt III, sayı no. 1, sayfa no. 6, 7 Ocak 1874
 -----, cilt III, sayı no. 8, sayfa no. 62, 25 Şubat 1874
 -----, cilt IV, sayı no. 36, sayfa 321, 8 Eylül 1875
 -----, cilt IV, sayı no. 37, sayfa 330, 15 Eylül 1875
 -----, cilt IV, sayı no. 38, sayfa 338, 22 Eylül 1875
 -----, cilt IV, sayı no. 39, sayfa 346, 29 Eylül 1875
 -----, cilt IV, sayı no. 40, sayfa 350, 6 Ekim 1875
 -----, cilt IV, sayı no. 41, sayfa 360, 13 Ekim 1875
 -----, cilt IV, sayı no. 43, sayfa 374, 27 Ekim 1875
 -----, cilt IV, sayı no. 44, sayfa 386, 3 Kasım 1875

-----, cilt V, sayı no. 19, sayfa 150, 10 Mayıs 1876

The Levant Times and Shipping Gazette, 5 Şubat 1874

Kitap ve Makale

Eski Harflerle Basılı Eserler

Düstur, Tertip 1, Cilt 1

Düstur, Tertip 1, Cilt 3.

Düstur, Tertip 1, Cilt 6.

Latin Harfleriyle Basılı Eserler

Abidin Paşa (2011). Hava oyunları. İstanbul: Scala Yayıncılık.

Al, H. ve Akar, Ş. K. (2013). Galata borsası 1830-1873. İstanbul: Borsa İstanbul.

Al, H., Akar, Ş. K., Bayraktar, K. (2014). Devlet-i Aliye-i Osmaniye’de Merkez Bankası arayışları, Cilt 1, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.

Alemdar, K. (1980). Türkiye’de yayınlanan Fransızca bir gazetenin tarihi-İstanbul- (1875-1964). Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi (AİTİA) Yayınları, No. 140, 2. basım, Ankara 1980.

Bayraktar, K. (2002). Osmanlı Bankası’nın kuruluşu, faaliyetleri ve Osmanlı Devleti’nin moratoryum ilanındaki yeri (1863-1865). (Yayınlanmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi.

Bayraktar, K. (2009). Osmanlı Devleti’nde Ermeni kökenli bir bürokrat: Agop Kazazyan. Sosyal Siyaset Konferansları, 58. Kitap, 58-87.

Clay, C. (2000). Gold for the Sultan. London.

Eldem, E. (1999). Osmanlı Bankası tarihi. (Çev. Ayşe Berktaş) İstanbul: Osmanlı Bankası Tarihi Araştırma Merkezi.

İnal, İbnülemin Mahmud Kemal (2013). Osmanlı Devrinde son sadrazamlar I-IV, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Masselin, O. (1888). Dictionnaires juridique des banquiers: Agents de change, Coulistiers et Sociétés Financieres, Paris.

Mert, Ö. (1987). Osmanlı Belgelerine göre Banco Di Roma’nın Trablusgarp’taki faaliyetleri. Belleten LI (200), 829-847.

Pelin, İ. F. (1924). Borsalar. Dârülfünûn Hukuk Fakültesi Mecmuası, yıl 2, 276-301.

İnternet Erişimi:

<http://www.oktayaras.com/osmanli-meclisinde-bir-ermeni-mebus-oykuler/tr/44466> Erişim Tarihi: 04.08.2021

https://en.wikipedia.org/wiki/Samuel_Montagu,_1st_Baron_Swaythling (Erişim Tarihi 03.05.2022)

<https://fransizca.cagdasozluk.com/osmanlica/osmanlica-fransizca-turkce-sozluk-madde-39773.html>

https://tr.wikipedia.org/wiki/Z%C3%BCl%C3%BCfl%C3%BC_Ali_Pa%C5%9Fa Erişim Tarihi: 30 Aralık 2023

Beyan ve Açıklamalar

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Kaya Bayraktar). Araştırma ikincil verilere sahip bir çalışma olduğu için etik beyana gerek yoktur.

Yazar Katkısı: Kavram/fikir; veri toplama/işleme; analiz; yazım ve eleştirel inceleme ve düzenleme Kaya Bayraktar (katkı oranı %100) tarafından yapılmıştır. Yazar makalenin yayınlanan versiyonunu okumuş ve kabul etmiştir.

Finansman: Bu çalışma herhangi bir fon desteği almamıştır.

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemektedir.

İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.